S.M. TAJETDINOVA

XOR ARANJIROVKASI

(o’qıw – metodikalıq qollanba)

NO’KIS 2012

УДК 811. 161.1 (075) **S.M. Tajetdinova** ***“Xor aranjirovkası” o’qıw – metodikalıq qollanba***
ББК 74.268.43 No’kis “Bilim”
T — 18 baspası 2013 – j. 64 bet

УДК 811. 161.1 (075)
ББК 74.268.43
T — 18

Xor aranjirovkası pa’ninen oqıw- metodikalıq qollanba pedagogika institutının’ muzıka ta’limi bakalavr bag’darı ushın arnalg’an bolıp, bunda xor ja`ma`a`tine xor shıg`armalar tan`lap biliw ha`m olardı aranjirovka islew, transpozitsiya etiw, xor dawısları ushın qolaylastırıw boyınsha a`meliy tu’rde u’lgiler ha`m metodikalıq ko`rsetpeler berilgen. Bul oqıw – metodikalıq qollanbada oqıw materiallarınan u’lgi retinde xor shıg’armalar aranjirovka islep ko’rsetilgen, talabalar o’z betinshe xor shıg’armaların aranjirovka islewı ushın xor shıg’armaları bag’darlaması ha’m bul pa’n boyınsha test sorawları, qadag’alaw sorawları juwmaqlawshı kollekvium sorawları, talabalar oqıw barısında qollanıwı ushın glossariy ha’m a’debiyatlar dizimi berilgen.

J U W A P L I   R E D A K T O R

I.Jumaniyazov **- A’jiniyaz atındag’ı No’kis ma’mleketlik pedagogikalıq institutının’ “Muzıkalıq ta’lim” kafedrası baslıg’ı, dotsent.**

P I K I R   B I L D I R I W SH I L E R

1. ***A. Mambetov*** **– O’zbekstan xalıq bilimlendiriw ag’lası, Qaraqalpaqstan xalıq artisti, xormeyster.**

2. D. Allanazarov **– A’jiniyaz atındag’ı No’kis ma’mleketlik pedagogikalıq institutının’ “Muzıkalıq ta’lim” kafedrası dotsentı.**

K i r i s i w

Prezidentimiz I.A.Karimov: [1]"Bilimlendiriwdi ta'rbiyadan, ta'rbiyanı bolsa bilimlendiriwden ajıratıwg'a bolmaydı – bul shıg'ısqa ta'n, ko'z – qaras, shıg'ısqa ta'n o'mir filosofiyası" – degen edi ol o'zinin' "Joqarı ma'nawiyat – jen'ilmes ku'sh" kitabında. Insan ruwxıyatının` ka`mal tabıwında muzıka ta'limi ayrıqsha orında turadı. Jas a'wladtı keleshekke qaray jeteklewde ta'lim ha'm ta'rbiyanın' ko'plegen faktorları qatarında muzıka ta'limi bag'darında bolajaq muzıka oqıtıwshıların jetilistiriwde qa'nigelik pa'nler sıpatında xor aranjirovkası pa'ni ayrıqsha orın iyeleydi.

"Xor aranjirovkası**"** pa'ni pedagogikalıq institutının' muzıka ta'limi bakalabr bag'darı boyınsha joqarı oqıw orınlarında, ma'deniyat ha'm ko'rkem o'ner kolledjlerinde o'tiledi. Bunda tiykarınan talabalarg'a xor shıg'armaların, qosıqlardı ha'm basqada muzıkalıq shıg'armalardı aranjirovka islew (qolaylastırıp do'retiw) ha'm transpozitsiya etiw usıllarının' teoriyalıq ha'm a'meliy ko'nlikpeleri tiykarında ha'r qıylı quramdag'ı dawıs toparlarındag'ı xor ja'ma'a'tlerine qolaylastırıw qag'dıydaların u'yretiwdi maqset etip qoyadı.

Muzıka ta'limi bakalabr bag'darı boyınsha joqarı oqıw ornın pitkerip, ulıwma bilim beretug'n merteplerde muzıka oqıtıwshısı bolıp isleytug'ın ha'r bir pedagog ha'r qıylı usılda jazılg'an qosıq ha'm xor shıg'armaların balalarg'a u'yretiwde, xor aranjirovka pa'ninen teoriyalıq ha'm a'meliy bilimlerdi iyelegen bolıwı, tiyis. Sebebi muzıka oqıtıwshısı mekteplerde du'zilgen balalar xor ja'ma'a'ti ha'm vokal ansamblleri ushın xor shıg'armalarının' dawısların qolaylastırıp qaytadan aranjirovka islewdi jaqsı biliwleri kerek boladı. Respublikamızda balalar ha'm jas o'spirimler xor ja'ma'a'tleri atqarıwı ushın a – kapella usılında ha'm basqada usıllarda jazılg'an xor shıg'armalarının' jetispeytug'ınlıg'ı o'zlerin'izge ma'lim. Sonın' ushın mektepte muzıka oqıtıwshısı aralas xor ja'ma'a'tleri ushın yamasa bir jınıslı xor ja'ma'a'tleri ushın jazılg'an xor shıg'armaların balalar xor ja'ma'a'tleri ushın qolaylastırıp aranjirovka islewdi biliwi sha'rt.

---

[1] Karimov I. A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” – T.: “Ma’naviyat”, 2008.

Al ha’zirgi waqıtta muzıka ma’deniyatın rawajlandırıwg’a baylanıslı prezidentimiz I.A. Karimovtın’ pa’rmanı menen ha’r jılı respublikamızda milliy qosıq da’stu’rine aylang’an “O’zbekstan Watanım menin” qosıqlar bayramının’ ha’m sonın’ menen birge “Balalıq ba’ha’ri” atamasındag’ı balalar xor festivalının’ o’tkeriliwi tiykarında jergilikli kompozitorlarımız jazg’an ha’m belgili xormeystrlerimiz ta’repinen aranjirovka islengen, itibarg’a ılayıq bolg’an balalar qosıqları, a – kapella usılında jazılg’an xor shıg’armalarının’ sanı ku’n sayın artıp barmaqta. Biz qa’nigeler bulardan o’z waqıtında orınlı paydalanıp mektepte du’zilgen xor do’gerekleri ja’ma’a’tlerinin’ bag’darlamaların ha’r ta’repleme bayıtıp barıwımız tiyis.

Bunın’ ushın ku’ndelik turmısta ushırasıp turatug’ın bazı bir xor ja’ma’a’tlerinin’ atqarıw mu’mkinshiligi bolmag’an jag’daylarda yag’nıy dawıs diapazonları xor shıg’armasın atqarıwı ushın jeterli emes bolsa biz usı xor ja’ma’a’tlerinin’ aytıw mu’mkinshiliklerine sa’ykes keletug’ın etip bul xor shıg’armanı qaytadan qolaylastırıw usılına o’temiz, yag’nıy xor shıg’armanı aranjirovka isleymiz. Balalar xor ja’ma’a’tlerine sazdın’ qosılıwısız aytılatug’ın xor shıg’armalardı qaytadan aranjirovka islegende ko’binese xalıq qosıqlarınan paydalang’anımız orınlı boladı. Sonın’ menen birge bunda aralas xorlardı balalar xorı ushın qaytadan islew maqsetke muwapıq keledi. Xor arajirovkası ko’nlikpelerin ha’m usılların paydalanıw na’tiyjesinde, biz a’lbette balalar ha’m jas o’spirimler xor ja’ma’a’ti repertuarın bayıtıw ha’m olardı ha’r qıylı xarakterlerde jazılg’an xor shıg’armaları partituraları menen tanıstırıp barıw imkaniyatına iye bolamız.

Talabalar xor aranjirovkası pa’nin u’yreniw barısında, xor shıg’armasın aranjirovka islewde olardın’ muzıka teoriyası, muzıka shıg’armaların talqılaw, garmoniya, dirijyorlıq, vokal atqarıwshılıg’ı , xor, xor tanıw, sol’fedjio pa’nlerinen alg’an bilimleri bir – biri menen baylanıslı tu’rde ja’nede ha’r ta’repleme teren’lesip baradı.

Xor aranjirovkası pa’ni a’meliy sabaq tu’rinde o’tiledi. Sabaqta tiykarınan shınıg’ıwlar islew mısallar shıg’arıw o’tilgen tema boyınsha xor shıg’armalarınan

u'zindiler alınıp aranjirovka islenedi. Pa'ndi o'tiw barısındag'ı a'meliy saatlar ha'm o'z betinshe jumıs saatları dawamında pedagog talabalarg'a teoriyalıq bilimler, tiykarında a'melde xor shıg'armaların qaytadan aranjirovka islew ha'm do'retiwdegi metodikalıq ko'rsetpeler h'am o'tiletug'ın a'meliy saatlardın' temaları ha'm o'zbetinshe jumıs temaları menen tanıstırıp o'tedi. Bunnan son' xor jazıwındag'ı ha'r qıylı usıl ha'm ko'nlikpelerden mısallar keltirip xor shıg'armaların qaytadan aranjirovka islewdin' qag'ıydaların sxemalar ja'rdeminde tu'sindirip baradı.

Ha'r bir sabaqta o'tilgen tema boyınsha tu'sininkler berilgennen keyin a'lbette o'tilgen tema boyınsha kishigirim xor shıg'armasınan u'zindi alınıp a'melde sabaq dawamında oqıtıwshı ta'repinen aranjirovka islep ko'rsetiledi ha'm talabalar menen birgelikte temanı bekkemlew ushın tekserip – sınaw shınıg'ıwların o'tkeriw na'zerde tutıladı. Bunda talabalar teoriyadan, garmoniyadan alg'an teoriyalıq bilimleri tiykarında xor shıg'armaların aranjirovka etiw yag'nıy qaytadan islew usılları ha'm ko'nlikpelerinen paydalanıp berilgen wazıypalardı a'meliy islewge ha'reket etedi.

Xor aranjirovkası pa'ni oqıw rejesinde a'meliy saatları ushın 72 saat, talabalar o'z betinshe izlenip aranjirovka islewi ushın o'z betinshe jumısqa 86 saat ajıratılg'an bolıp, 3 - kursta VI semestrde oqıtıladı. Semestr aqırında talabalar oqıw bag'darlamada berilgen sorawlar toplamına, juwmaqlawshı test sorawlarına kollekvium talaplarına juwap beredi ha'm berilgen xor shıg'armanı 10 – 15 minut dawamında ha'r bir talaba qaytadan aranjirovka islep, tapsıradı. Oqıtıwshının' qa'lewi ha'm usınısı menen aranjirovka islengen "sınaq" tan o'tken joqarı bahalang'an xor shıg'armalardan geyparaların tan'lap, ma'mleketlik imtixanına alıp shıg'ıwg'a ruxsat etiledi. Sonın' menen birge "Xor " pa'ninde sabaq barısında 10 minutın xor shıg'armasın u'yretiwge yag'nıy sabaqtın' a'meliy – metodikalıq bo'limine usınılsada boladı. Bul o'z na'wbetinde talabalardin' o'zleri ta'repinen aranjirovka islengen xor shıg'armalarının' "janlı" atqarıwı degen so'z.

Juwmaqlap sonı aytıp o'tiw kerek usınday ha'r qıylı quramdag'ı xor ja'ma'a'tleri ushın aranjirovka islengen ha'm transpozitsiya etilgen xor shıg'armalarınan sabaqtan tısqarı sho'lkemlestirilgen ha'r qıylı xor tarawı boyınsha

jıyınlarda, kontsert bag’darlamalarında, xor pa’ninen o’tkerilgen ashıq sabaqlarda paydalanıwg’a boladı.

XOR ARANJIROVKA PA’NININ’ MAZMUNI

**Oqıw pa`ninin` maqseti ha`m wazıypaları:** Xor aranjirovka pa`ni oqıw bag`darlamasının` maqseti talabalarg`a xor ha`m xor tanıw pa`nleri ushın a`meliy sabaqlarda repertuar tan`law, tan`lang`an xor shıg`armaların ko`p dawıslı, hayal-qızlar xorı ushın, balalar xorı ushın, aralas xorlar, bir jınıslı xor ja’ma’a’tleri ushın xor shıg`armalardı qaytadan aranjirovka islew ha`m olarda xor shıg’armasın atqarıw sheberligine iye bolıw ko`nlikpelerin qa’liplestiriwden ibarat.

Oqıw pa`ni to`mendegi wazıypalardı o`z aldına maqset etip qoyadı:

- xalıq qosıqları, fol`klor qosıqların balalar xorı ha`m aralas xor ushın xor shıg’armalardı aranjirovka islew yag’nıy xor ja’ma’a’ti atqarıwı ushın qolaylastırıw;
- xor ja`ma`a`ti repertuarı ushın sa`ykes keletug’ın xor shıg`armaların izlew ha`m olardı aranjirovka islew;
- aranjirovka islegen xor ja’ma’ti atqarıwı ushın qolaylastırg`an xor shıg`armaların xor ja`ma`a`tine u`yretip, dawıslardag`ı garmoniyalıq ha`m melodiyalıq muzıkalardın`` atqarılıwına erisiw.

**Pa`n boyınsha talabalardın` bilimine qoyılatug`ın talaplar:** Xor aranjirovkası pa`ni oqıw bag’darlamasında talabalarg`a xor atqarıwshılıg`ı tariyxı, xor janrları, xor dawısları klassifikatsiyası, dawıslar o`zgesheligi, atqarıw barısındag`ı teoriyalıq bilimlerdi ha’m xor shıg’armaların aranjirovka islewdi u`yretedi.

Xordag`ı dawıslardın` garmoniyalıq, melodiyalıq uyg`ınlasıwı, dawıslar u`stinde islew, dawıslar garmoniyası, xor atqarıwshılıg`ındag`ı aranjirovka islewdin’ a`hmiyetli ta`repleri haqqında mag’lıwmatlar beredi:

- xor ja`ma`a`ti ushın xalıq qosıqları, fol`klorlıq shıg’armalar ha`m kompozitorlar ta`repinen jazılg`an xor shıg’armalardı tan’lap biliwdi u’yretedi;
- bir dawıslı unison aytılatug’ın xor shıg’armalarına ko`p dawıslılıqtı payda etiw yag’nıy garmoniyalıq dawıslardı qosıwdı;
- shıg`armalardı xor ja’ma’a’ti ushın tan`lap biliwdi;
- xor shıg’armaların muzıkalıq teoriyalıq talqılap biliwdi;

- xor aranjirovka islengen atqarıwg’a qolaylastırılg`an xor shıg’armalardı xor ja`ma`a`tine u`yretiw ha`m xorg`a basshılıq etiw ko`nlikpelerin rawajlandırıwdan ibarat.

Pa`nnin` basqa pa`nler menen o`z ara baylanıslılıg`ı:

Xor aranjirovkası pa`ni bir semestrde oqıtılıp bul pa`ndi o’zlestiriw ushın talabalar: vokal atqarıwshılıg`ı, xor dirijyorlıg’ı, sol`fedjio, muzıka teoriyası, muzıka tariyxı, garmoniya, saz atqarıwshılıg`ı, xor ha`m xor tanıw, pedagogika, psixologiya ha`m basqa muzıkag`a tiyisli pa`nlerden bilim ha`m ko`nlikpelerge iye bolıwı kerek.

**Pa`nnin` ta`limdegi ornı:** Xor aranjirovkası pa`ni bolajaq muzıka oqıtıwshısın xor dirijyorı etip ta`rbiyalawda a`hmiyetli rol` oynaydı. Talabalar bul pa`nnen iyelegen bilim ha’m ko’nlikpeleri ja’rdeminde ko’plegen ta`jiriybeler toplaydı ha’m onı xor ta`liminde qollap biliw imkaniyatına iye boladı.

**Pa`ndi oqıtıwda zamanago`y axborot ha`m pedagogikalıq texnologiyalar:** Xor aranjirovka pa’nin oqıtıwda aldın’g’ı pedagogikalıq texnologiyalardan, interaktiv usıllardan: «Blits», oyın «3X4», «Aqılıy hu`jim» metodlarınan paydalanıw usınıs etiledi. Komp`yuter texnikası, test sorawları, tarqatpa materiallar, xor shıg`armalarınan du`zilgen kontsert bag`darlamalarınan paydalanıw, CD, DVD diskler ja’rdeminde tın’latıw ha’m prezentatsiya ja’rdeminde mısallar ko’rsetiw sabaqtın’ na’tiyjeli o’tiliwin ta’miyinleydi.

XOR ARANJIROVKA PANINDE O’TILETUG’IN A’MELIY SAATLARDIN’ MAZMUNI

Kirisiw. Ulıwma ha’m orta bilim beretug’ın mekteplerde “Muzıka” sabag’ı oqıtıwshıları jetik maman qa’nigeler bolıp jetilip shıg’ıwında “Xor aranjirovka’ pa’ninin’ roli. Pedagogikalıq institutının’ muzıka ta’liminin’ bakalabr bag’darında o’tiletug’ın “Xor aranjirovkası” pa’ninin’ maqseti ha’m wazıwpaları: talabalardın’ qa’nigelik ta’jiriybelerin rawajlandırıw, erkin o’z betinshe pikir ju’rgiziwi, “Xor tanıw”, “Xor” pa’nlerinen alg’an bilimlerin ken’eytiw, aldag’ı waqıtları ha’r qıylı quramdag’ı xor ja’ma’a’tleri ushın jazılg’an xor shıg’armaların qaytadan aranjirovka islew ko’nlikpelerin o’z betinshe paydalanıp biliwi ha’m sonın’ menen birge o’zinin’ atqarıwshılıq qa’biletin rawajlandırıp barıwdan ibarat.

Xor. Xordın` du`zilisi ha`m tu`rleri. Xor janrı tariyxı ha’m xor ja’ma’a’tinin’ quramı, tu’rleri menen tanıstırıw, olar haqqında mag’lıwmatlar berip o’tiw. *Xor grekshe **«xoros»**-*toplanıw, jıynalıw degen ma`nisti bildiredi. A`yyemgi grek teatrı spektakllerinde qatnasıwshı qosıqshılar, oyınshılar ha`m deklamatsiya etiwshiler toparı ***«xorvetler»*** atı menen atalg`an. Xor uyımlasqan ja`ma`a`t bolıp, ol ma`lim dawısqa iye bolg`an atqarıwshılardan du`ziledi. Onın` xarakterli belgilerinen biri bul xorda individual (jeke) tembrlerdin` yag’nıy dawıslardın’ o`zine say (spetsifik) tembri bolatug’ınlıg’ı.

Demek, xor dep - arnawlı tu’rde sho`lkemlestirilgen, vokal xor texnikasına ha`m atqarıw sheberligine iye bolg`an, xor shıg`armasının` mazmunın tın`lawshılarg`a ta`sirli etip jetkizip bere alatug`ın ja`ma`a`tke aytamız. Xorda eki, u`sh ha`m onnan artıq dawıslı xor shıg’armaların aytıwg`a ha`m tın`lawg`a u`yrenemiz. Demek ha`r qanday xor ja’ma’a’ti ma`lim bir dawıs toparlarınan du`zilgen boladı. Bul toparlar bolsa ***partiyalar*** dep ataladı. Sonıda aytıp o’tiw kerek, xor partiyaları atqarıwshılar dawısının` tembrine, xarakterine ha`m diapozonına qarap du`ziledi. Dawıs toparları Soprano (S), Al’t (A), Tenor (T), Bas (B) dep belgilenedi.

Xor ja`ma`a`ti er adamlardan du`zilgen bolsa, ol **er adamlar xorı**, al hayal-qızlardan du`zilgen bolsa, ol ***hayal-qızlar xorı*** dep ataladı. Er adamlar ha`m hayal-

qızlardan du`zilgen xor ja`ma`a`ti ***aralas xor*** dep ataladı. Balalardan du`zilgen xor ja`ma`a`ti ***balalar xorı*** dep ataladı. Balalar xorı aralas xorda qatnasıwı mu`mkin.

Aralas xor hayal-qızlarg`a ta`n bolg`an soprano, al`t, erlerge ta`n bolg`an tenor, bas partiyalarnan ibarat boladı. Xor muzıka a`sbabı menen qosılıp ha`m muzıka a`spabının` ja`rdemisiz aytıw tu'rlerine de iye boladı. Muzıka a`spabının` ja`rdemisiz a-kapella usılında aytıw ma`deniyatına iye bolg`an professional ha`m ha`weskerler xorları a ***kapella*** dep ataladı.

Xor partiyalarına (dawıslarına) xarakteristika. Ulıwma xor dawısları u`sh toparg`a bo`linedi.

1. Balalar dawısı (Diskant al`t).
2. Hayal-qızlar dawısı (Soprano, metstso-soprano, al`t, kontral`to).
3. Er adamlar dawısı (Tenor, bariton, bas).

Er adamlar dawısı ha`m olarg`a sıpatlama. Er adamlar dawısı dawısı to`mendegi tiykarg`ı tu`rlerge bo`linedi: Tenor bul dawıs er adamlardın' joqarg'ı dawısı bolıp, xorda tenor skripka giltinde bir oktava joqarı jazıladı biraq oqılıwında bir oktava to'men oqıladı. Tenor ayırım waqıtlarında bas «giltin» de jazıladı. Tenor dawısının` ulıwma diapozonı eki oktavanı quraydı: «do» kishi okt. «do$^2$».. Bas dawıslar toparına kiriwshi bariton, bas ha`m oktavashı baslar-er adamlardın' to`mengi, pa`ski dawısı esaplanadı. Bas ital`yansha «basso» - (pa`s) er adamlardın' to'mengi dawısı. Baslar ulıwma u`sh tu`rli boladı. Joqarı bas lirikalıq ha`m dramatikalıq orta bas, oktavashı bas. Lirikalıq bastın` dawıs xarakteri jumsaq, tolıq boladı. Onın` diapazonı u`lken oktava «fa», «sol`» dan birinshi oktava «fa» «sol`» g`a shekem baradı. Bariton - grekshe «barus» awır, pa`s ha`m «tonus» ton-er adamlardın' orta dawısı. Ol eki tu`rli boladı: Lirikalıq bariton ha`m dramatikalıq bariton.

Hayal-qızlar dawısı ha`m olarg`a sıpatlama. Hayal-qızlar dawısı tiykarınan eki tu`rge bo`linedi. Soprano ha`m al`t. Soprano hayal-qızlardın' en` joqarg`ı dawısı bolıp, ol ital`yansha «sapro» so`zinen alıng`an bolıp, ba`lent joqarı degen ma`nisti an`latadı. Bul dawıs to`mendegishe ko`rinislerge iye: koloratur soprano, lirikalıq-koloratur soprano, lirikalıq soprano, lirikalıq-dramatikalıq soprano,

dramatikalıq soprano. *Koloraur* /latınsha «colora» bezeymen ma`nisinde) soprano ju`da` sulıw tembrli, ju`da` o`zgeriwshen`, melizmlerge bay dawıs. Onın` diapazonı eki yarım oktavag`a jetedi – do[1], mi, fa[3].Ol u'sh registrge iye. To'mengi (ko`kirek), orta (medium), ha`m joqarı (bas).

Al`t - joqarıda aytılg`anınday hayal-qızlardın'. to`mengi dawısı esaplanadı. Ol eki tu`rge bo`linedi: metstso-soprano ha`m kontral`to.

Balalar dawısı Balalar dawısı diskant (yamasa soprano) ha`m al`tke bo`linedi. Diskant (soprano) balalardın` joqarg`ı dawısı bolıp, onın` diapazonı birinshi oktava do dan, ekinshi oktava fa-sol` ge deyin, gey waqıtları onnanda joqarı ko`teriledi. Diskant jen`il, o`zgeriwshi jumsaq (bas registrde) jan`laydı. Sonın` ushın bul dawıs ju`da` ta`sirli atqarıladı. Al`t balalardın` to`mengi dawısı. Ol ku`shli ha`m juwan tembrde bolıwı menen birge gey waqıtları jumsaq xaraktergede iye boladı. Al`t dawısının` diapazonı kishi oktava sol`-lya dan, ekinshi oktava re-mi (geyde fa g`a) deyin boladı. Sonın` ushın joqarı tessiturada jazılg`an xor shıg`armaları balalar xorının` diapazonına qarap qaytadan qolaylastırıw maqsetke muwapıq boladı.

Xor jazıwındag`ı tiykarg`ı elementler. melodiyası (muzıkası, garmoniyası, polifoniya, metroritm, xor pakturası) dawıs jolı o'zgeshelikleri:

- oktava, tertsiya ha'm sekstag'a sekiriwler, partiyadag'ı divizi;
- tembrler, xor toparları ha'm bazı bir xor pa'rtiyaların salıstırıw;
- solo ha'm xor awızdı jumıp aytıw usılları, vokalizler, jazıw usılları dawıstı ha'm muzıkanı ha'r tu'rli aytıw usıllarına salıw ha'm t.b. Notalardan mısallar keltiriw, qaytadan aranjirovka islengen xor shıg'armaların CD, DVD diskler ja'rdeminde tın'latıw ha'm prezentatsiya ja'rdeminde mısallar ko'rsetiw.

Xor aranjirovkası pa'ninin' tiykarg`ı ha`m ulıwmalıq qag`ıydaları.

1. Xor shıg'armaların islewde bir quramnan (sostavdan) ekinshisine o'tiw;

a) bir tu'rdegi xordan aralas (sazdın' qosılıwı menen a – kapella) xorlarg'a o'tiw.

b) aralas xordan bir jınıstag'ı xorlarg'a o'tiw (sazdın' qosılıwı menen aytılatug'ın ha'm a – kapella xorg'a).

1. **Bir jınıslı eki dawıslı xorlardan aralas xorlarg'a aranjirovka islew** (a – kapella ha'm sazdın' qosılıwı menen jazılg'an tiykarg'ı tonlıqtı saqlap qalıw jolı menen tolıq

du’zilistegi xorlarg’a qaytadan aranjirovka islew (S ha’m A yamasa T ha’m B). Tolıq bolmag’an birdey du’zilistegi xorg’a transpozitsiya etiw. (S ha’m S_2 yamasa T ha’m T_2).

2 **To’rt dawıslı bir jınıstag’ı xordan aralas xorg’a aranjirovka islew;**

a) xor fakturasın o’zgertgen tu’rde, yag’nıy xor dawıslarının’ ornın’ almastırıw menen (erler xorınan T_1 – S; T_2 – T; B_1 – A; B_2 – B; yamasa xorınan S_1 – S; S_2 – T; A_1 – A; A_2 – B;) partiyalarg’a qolaylastırıw;

b) xor fakturasın o’zgertpegen halda, yag’nıy xor dawısların sol turısında transpozitsiya islew mu’mkinligin jaratıw;

3. **U’sh dawıslı bir jınıslı xordan to’rt dawıslı aralas xorg’a aranjirovka islew.**

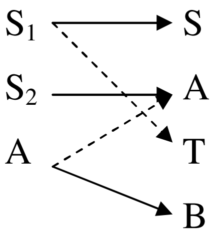

yamasa

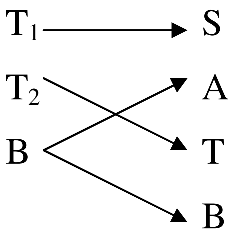

Bir jınıstag’ı xorlarda joqarı ha’m to’mengi dawıslardı saqlaw menen aralas xordın’ ortasha dawısların payda etiw.

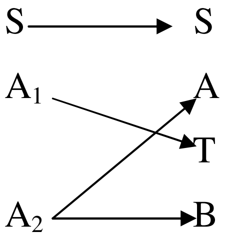

yamasa

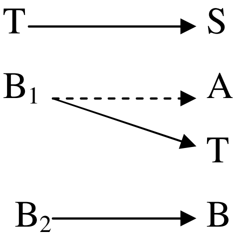

Aralas xorlarda dawıslardın’ yag’nıy to’rt dawıstın’ payda bolg’anda ja’rdemshi garmoniya usıllarının’ mu’mkinshiliginen paydalanıw usılları.

4. **Bir jınıstag’ı xorlardın’ dawıslar sanın’ o’zgerttirip aralas xorlarg’a aranjirovka islew.**

Xor fakturasın o’z turısında qaldırıw menen transpozitsiya islew kerekligi (hayal qızlar xorı ushın tertsiya joqarıg’a, er adamlar xorı ushın kvinta yamasa seksta to’menge) ha’m ha’r qıylı aralas usıllardı qollanıw maqsetke muwapıq boladı.

Gamafon, garmoniyalıq ha'm polifoniyalıq du'zilistegi xor shıg'armaların aranjirovka islew (imitatsiya – uqsatıw, sazdın' qosılıwı, qarama – qarsı polifoniya).

5. **To'rt dawıslı aralas xorlardan bir jınıstag'ı xorlarg'a aranjirovka islew.**

$S \rightarrow S_1$
$A \rightarrow A_1$
$T \rightarrow S_2$
$B \rightarrow A_2$

yamasa

$S \rightarrow T_1$
$A \rightarrow B_1$
$T \rightarrow T_2$
$B \rightarrow B_2$

Joqarı dawıslarda namanın' jolın saqlaw.Bunda akkordqa kirgen sesler menen bas dawısının' o'zgeriw mu'mkinligi.

Namanın' ha'reketinde jolında ortang'ı dawıslardı payda etiw. (U'sh dawıslı akkordtın' dawısları ha'r qıylı dawıslarda aytıwg'a umtılıwı).

Tonika u'sh dawıslıg'ının' xor shıg'armasının' aqırında tonika sekstakkordında bolıwı.

6. **To'rt dawıslı aralas xorlardan eki dawıslı bir jınıstag'ı xorlarg'a aranjirovka islew.**

Tertsiya ha'm seksta intervalının' kvarta, kvinta ha'm oktava seslerinen artıqlıg'ı. Dominantseptakord ha'm onın' aylanbalarında u'lken sekunda, kishi sekunda, kvinta ha'm septimanın' roli. To'rt dawıslı akkord jıyındısınan namag'a dawıslar kiritiw jag'dayında intervallar tan'lap xor partiturasına o'tkeriw.

Xop shıg'armaların qaytadan islew tu'rleri:

a) Xor shıg'armasın bir quramnan ekinshisine qaytadan aranjirovka islew.

b) vokal – qosıq, romans ha'm basqa xor shıg'armaların qaytadan aranjirovka islew.

v) bir arnawlı a'sbap ushın so'z ha'm so'zsiz atqarılıwg'a arnap jazılg'an shıg'armalardı qaytadan aranjirovka islew. Qızıqlı, itibarg'a ılayıq bolg'an bir qansha o'zbek, qaraqalpaq kompozitorlarının' nota jazıwların, ha'm xor shıg'armaların CD MP3 gramzapiste esitiw. Xop shıg'armaların aranjirovka islew, qolaylastırıw tu'rleri bunda xor shıg'armasın aranjirovka islew ha'm transpozitsiya etiw.

Aralas xordı transpozitsiya etiw.

Bunda berilgen xor shıg’arma transpozitsiya etiledi.

Bir jınıslı xordan aralas xorlarg`a aranjirovka islew

Bir jınıslı hayal-qızlar xorınan aralas xorg’a aranjirovka islenedi.

Bir jınıslı er adamlar xorınan aralas xorg’a aranjirovka islenedi.

Aralas xordan bir jınıstag`ı xorlarg`a aranjirovka islew.

Aralas xordan bir jınıslı er adamlar xorına aranjirovka islenedi.

Aralas xordan bir jınıslı hayal – qızlar xorına aranjirovka islenedi.

Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı a- kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew.

Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı a- kapella eki dawıslı balalar xorı ushın aranjirovka islenedi.

A – kapella usılında jazılg`an balalar xor shıg`armaların transpozitsiya islew.

Eki dawıslı a kapella usılında jazılg’an balalar xor shı’arması transpozitsiya islenedi

Eki dawıslı balalar xor shıg`armasın eki dawıslı bir jınıslı xorg`a aranjirovka islew.

Eki dawıslı balalar xor shıg`armasın eki dawıslı bir jınıslı hayal – qızlar xorına aranjirovka islenedi.

To`rt dawıslı aralas xordan to’rt dawıslı bir jınıslı xorg`a aranjirovka islew.

To`rt dawıslı aralas xordan to’rt dawıslı bir jınıslı hayal-qızlar xorına aranjirovka islenedi

Eki dawıslı bir jınıslı xordan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.

Eki dawıslı bir jınıslı hayal-qızlar xorınan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islenedi.

Eki dawıslı balalar xor shıg`armasın eki dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.

Eki dawıslı balalar xor shıg`armasın eki dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islenedi**.**

XOR ARANJIROVKA PA'NIN O'TIWDE QOLLANIW USHIN USINIS ETILETUG'IN METODIKALIQ KO'RSETPELER

Xor aranjirovka pa'nin oqıtıw barısında pedagogtan oqıw materialların durıs rejelestiriwdi, a'melde islenetug'ın shınıg'ıwlar strukturasın (mısallardı) durıs a'melge asırıwdı ta'miyinlew talap etiledi. Sabaq a'piwayı tu'rde, aldın'g'ı pedagogikalıq texnologiyalarının' usıllarınan paydalanılıp prezentatsiya ja'rdeminde talabalardın' dıqqat itibarın ha'm olardın' muzıkalıq qa'biletlerin na'zerde tutılg'an jag'dayda, onsha qıyın bolmag'an ko'lemde, a'debiy tilde, anıq ha'm qızıqlı mısallar menen alıp barılıwı kerek. Usınıs ta'rizinde birdey nota jazıwındag'ı (klavir, partitura) shıg'armalardı ko'rsetip qoymastan, **CD, DVD** disklerden Sibelius programmasında xor shıg'armalarının' jazıwların tın'lap, muzıkalıq shıg'armanı "janlı" tın'latıw ha'm a'melde ko'rsetiw usınıs etiledi.

Pedagogtın' basshılıg'ı ha'm qadag'alawı barısında topar talabaları o'tilgen temalarg'a qarap, ha'r bir sabaq dawamında alg'an teoriyalıq bilimlerin a'melde qollanıp, bir-biri menen tıg'ız baylanıstırıp alıp barıw ha'm olardı izbe-izlikte bekkemlep tolıqtırıw na'zerde tutıladı. Teoriyalıq ha'm a'meliy sabaqlardı o'z – ara baylanıstırıw na'tiyjesinde xor aranjirovkası pa'ninde ushırasatug'ın geypara ma'selelerdi sheshiwdi ha'm olardı o'zlestiriwdi jedellestiredi. A'meliy saatlardın' o'tiliwi menen birgelikte o'z betinshe jumıslar beriledi. Bunda ha'r bir talaba o'zi o'z betinshe izlenip berilgen tapsırmanı orınlap baradı. Bul jumıslardı alıp barıw usılları ha'r qıylı bolıwı mu'mkin. Bunda tiykarınan talabalardin' h'ar bir sabaqta berilgen tapsırmalardı orınlap barıwın tekserilip barılıwı na'zerde tutılıwı sha'rt. Topar talabaları menen o'tkeriletug'ın a'meliy sabaqlarda, tiykarınan u'y tapsırmaların qanday orınlag'anlıg'ın tekseriw, taza temanı talqılaw, ma'sla'ha'tlesiw ha'm soraw juwap o'tkeriw, xor shıg'armaların' jan'alaw, partituralardı shertiw talqılaw jumısları alıp barıladı. U'yge berilgen tapsırmalardı orınlawda talabalar bir qansha qıyınshılıqlarg'a duwshar bolatug'ınlıg'ı so'zsiz. Bunday jag'daylarda talabalar u'yge berilgen tapsırmanı orınlaw barısında qollanılg'an usılların sabaq waqıtında oqıtıwshıg'a ko'rsetip anıqlıq kiritiwi sha'rt.

U'yge berilgen tapsırmanı (xor shıg'armanı') talabalardın' o'zleri menen birgelikte auditoriyada pedagogtın' ja'rdeminde islewi, olardın' kemshiliklerin o'zleri du'zetiwlerine u'lken ja'rdem beredi ha'm o'tilgen temalardın' qag'ıydaların ja'ne bir ma'rtebe teren'irek tu'sinip alıwlarına erisiledi. Pedagogtın' topar talabaları menen awditoriyada o'tkeretug'ın mısallarına (shınıg'ıwlarına) tayarlıqlar ko'riwi u'lken a'hmiyetke iye boladı. Bunda birinshiden o'tiletug'ın taza tema tiykarında talqılaw, ko'rgizbeli tu'rde ha'm sonın' menen birge u'yge beriletug'ın xor shıg'armaların na'zerde tutıp tan'lap alıwları kerek.

Ekinshiden pedagog sabaqta o'tiliwi ushın du'zilisi jag'ınan o'tiletug'ın temanın' qag'ıydalarına juwap beretug'ın xor fakturaların o'zinde qa'liplestirgen xor shıg'armaların tan'lap alıwı tiyis.

U'shinshiden pedagog talabalarg'a o'z betinshe islep keliwileri ushın tapsırmalar beriwde olardın' teoriyalıq bilimin ha'mde muzıkalıq qa'biletlerin esapqa alıwı og'ada a'hmiyetli boladı.

Ha'r bir o'tilgen sabaq talabalardın' xor aranjirovka pa'ninen alg'an bilimlerin teren'lestiriwge qaratılg'an bolıp, bunda basqıshpa basqısh, a'piwayıdan quramalıg'a qaray pedagogikalıq printsipler tiykarında o'tiw na'tiyjesinde ko'birek quramalı xor shıg'armalardın' sanın arttırıp barıw, bir dawıslı xalıq namaların ha'm qosıqların bolajaq muzıka oqıtıwshısının' erkin o'z betinshe qaytadan aranjirovka islewge, onsha qıyın bolmag'an balalar xor shıg'armaların jazıwg'a umtıldırıp, olarda do'retiwshilik qa'biletlerin yag'nıy kompozitorlıq sheberliklerin rawajlandırıp barıwı ko'zde tutıladı.

Xor shıg'armasın aranjirovka islewde xor dawısların jaylastırıw boyınsha usınıs etiletug'ın u'lgi sxemaları:

Eki dawıslı hayal qızlardın' ha'm er adamlardın' joqarı partiyası soprano ha'm tenor partiyasın to'rt dawıslı aralas xor partiyasına aranjirovka islew u'lgisi;

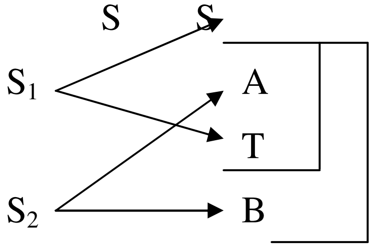

yamasa

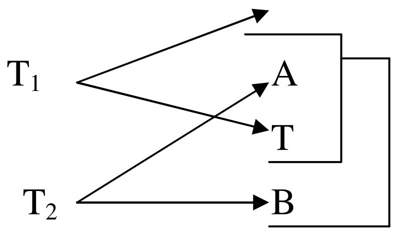

U’sh dawıslı bir jınıslı hayal – qızlardın’ xor ja’ma’a’ti dawısların bes dawıslı aralas xor ja’ma’a’ti dawıslarına aranjirovka islewdin’ u’lgisi

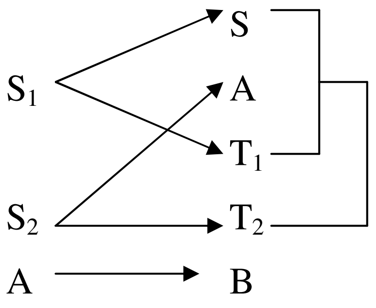

yamasa

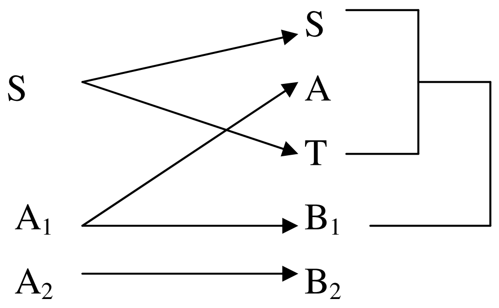

U’sh dawıslı bir jınıslı er adamlardın’ xor ja’ma’a’ti dawısların bes dawıslı aralas xor ja’ma’a’ti dawıslarına aranjirovka islewdin’ u’lgisi

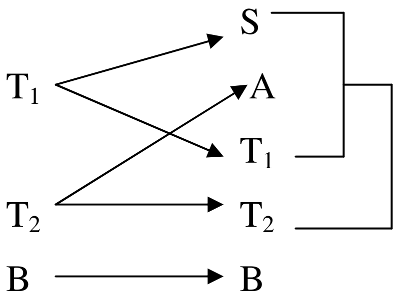

yamasa

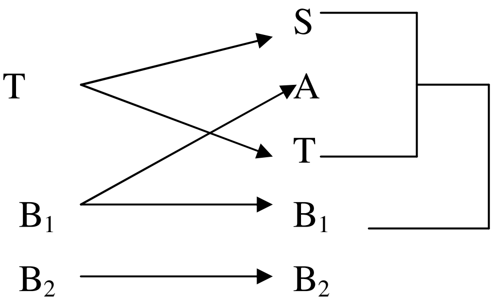

U’sh dawıslı bir jınıslı hayal – qızlardın’ xor ja’ma’a’ti dawısların soprano (S_1,S_2) ha’m al’t (A) yamasa soprano (S) ha’m al’t (A_1,A_2) dawısların to’rt dawıslı aralas xor ja’ma’a’ti dawıslarına aranjirovka islewdin’ u’lgisi;

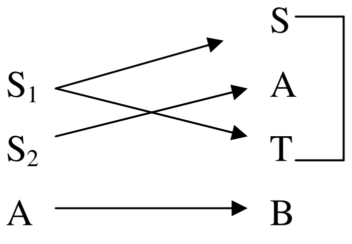

yamasa

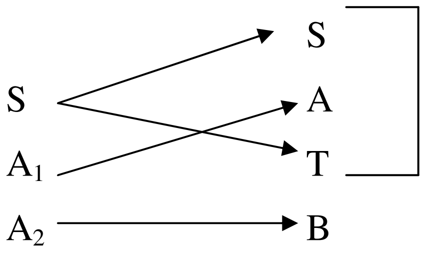

U’sh dawıslı bir jınıslı er adamlardın’ xor ja’ma’a’ti dawısları tenor (T_1,T_2) ha’m bas (B) dawısların to’rt dawıslı aralas xor dawıslarına aranjirovka islewdin’ u’lgisi;

U’sh dawıslı bir jınıslı er adamlardın’ xor ja’ma’a’ti dawısların tenor (T) ha’m bas (B_1,B_2) dawısların to’rt dawıslı aralas xor ja’ma’a’ti dawıslarına aranjirovka islewdin’ u’lgisi;

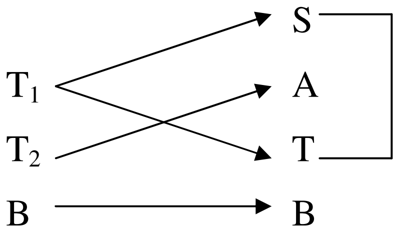

yamasa

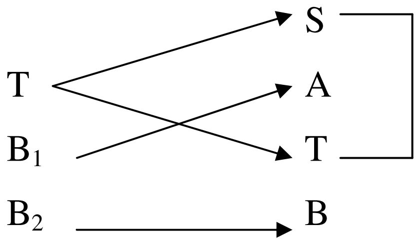

To’rt dawıslı bir jınıslı hayal – qızlardın’ xor ja’ma’a’ti dawısların (S_1,S_2,A_1,A_2), ha’m to’rt dawıslı bir jınıslı er adamlardın’ xor ja’ma’a’ti dawısların (T_1,T_2,B_1,B_2,) aralas xor ja’ma’a’ti dawıslarına (S,T,A,B), aranjirovka islewdin’ u’lgisi;

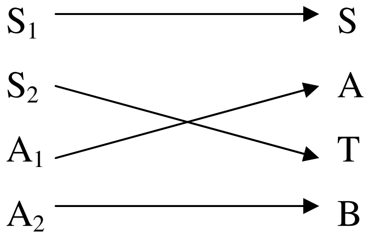

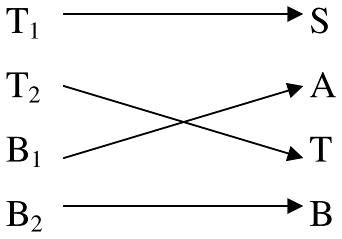

Transpozitsiya – transponirovka – muzıkalıq shıg’armanın’ barlıq seslerin belgili bir intervalg’a joqarı yamasa to’men o’tkeriw. Transpozitsiyalawda shıg’armanın’ tonlıg’ı o’zgeredi.

D.Abbazov so’zine D.Sultaniyazova muzıkası “Watanım” a kapella xor shıg’armasın mısal retinde beremiz. Bul a kapella xor shıg’arması eki dawısta aralas xor ja’ma’a’ti atqarıwı ushın re major tonlıg’ında jazılg’an. Bul xor shıg’armanı unison formada to’rt dawıslı aralas xor ja’ma’a’ti atqarsada boladı. Bul xor shıg’armanın’ tonlıg’ın o’zgertpesten eki dawıslı balalar xorı atqarıwı ushın qolaylastırıp aranjirovka islewdin’ u’lgisin mısal retinde beremiz.

"WATANIM"

a-кapella

D. Abbazov so'zi.

D. Sultaniyazova muzıкası.

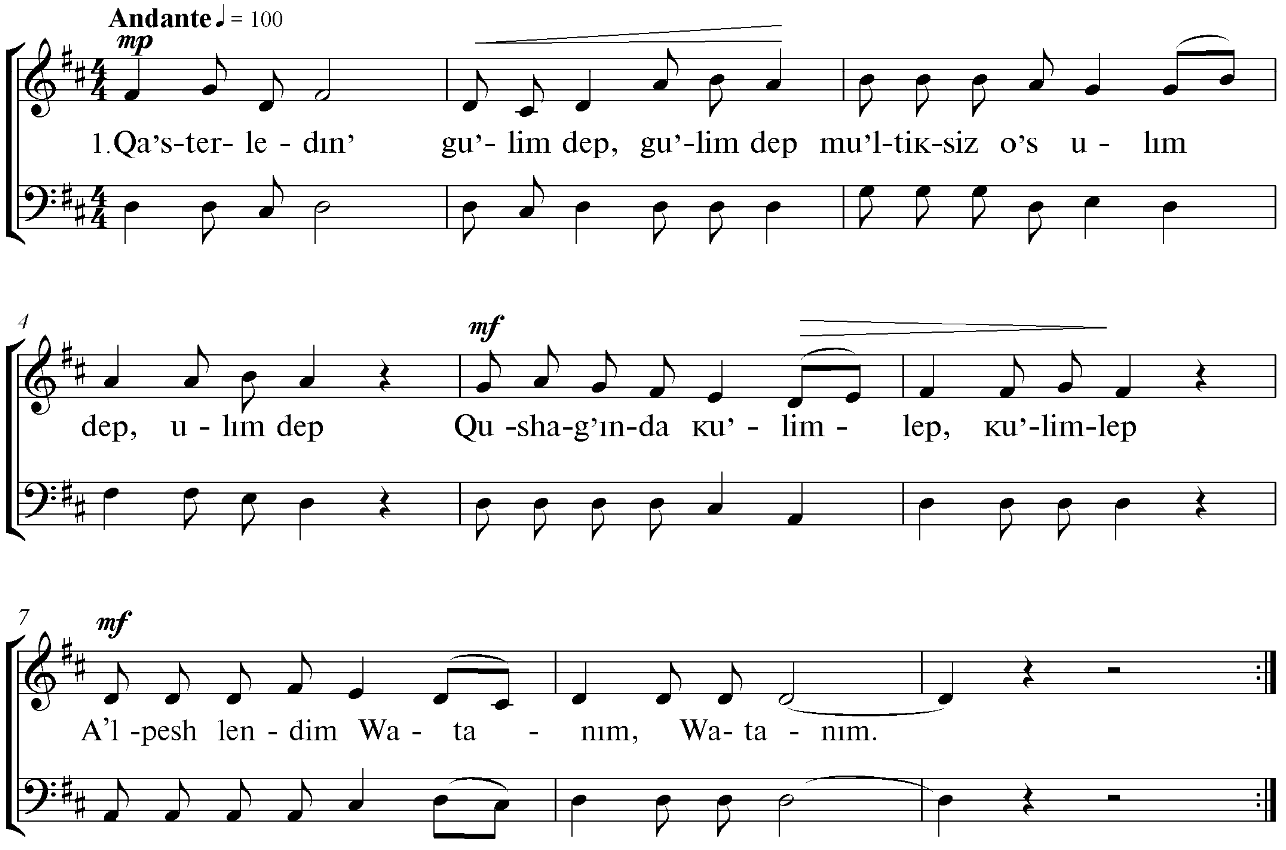

2. Perzentкe jan anasan'
Aqlı кa'mil danasan'
Baxıt qushqan balasan'
Mehribansan', Watanım!

Bul a – kapella xor shıg'arması re major tonlıg'ında eki dawıslı aralas xor ja'ma'a'ti atqarıwı ushın arnap jazılg'an. Bul xor shıg'arma unison formada to'rt dawısta aralas xor ja'ma'a;ti ta'repinen atqarılsada boladı. Bunda joqarı dawıstı soprano ha'm al't partiyası unison atqaradı, al to'mengi dawıslardı tenor ha'm bas dawısları unison formada atqaradı. Endi bul xor shıg'armasın balalar xorı ja'ma'a'ti atqarıwı ushın aranjirovka islewmiz. Bunın ushın soprano, al't dawısının' partiyasın o'z ornında balalardın' joqarı birinshi (I) dawısı atqarıwı ushın sol turısında qaldıramız, al to'mengi dawıstı tenor, bas dawısın skripka giltinde jazamız. Sonda bul dawıs balalar dawısının' ekinshi, to'mengi dawısı bolıp atqarıladı. Bunı kelesi mısalda beremiz;

"WATANIM"

a - кapella

S. Abbazov so'zi. **D. Sultaniyazova muzıкası.**

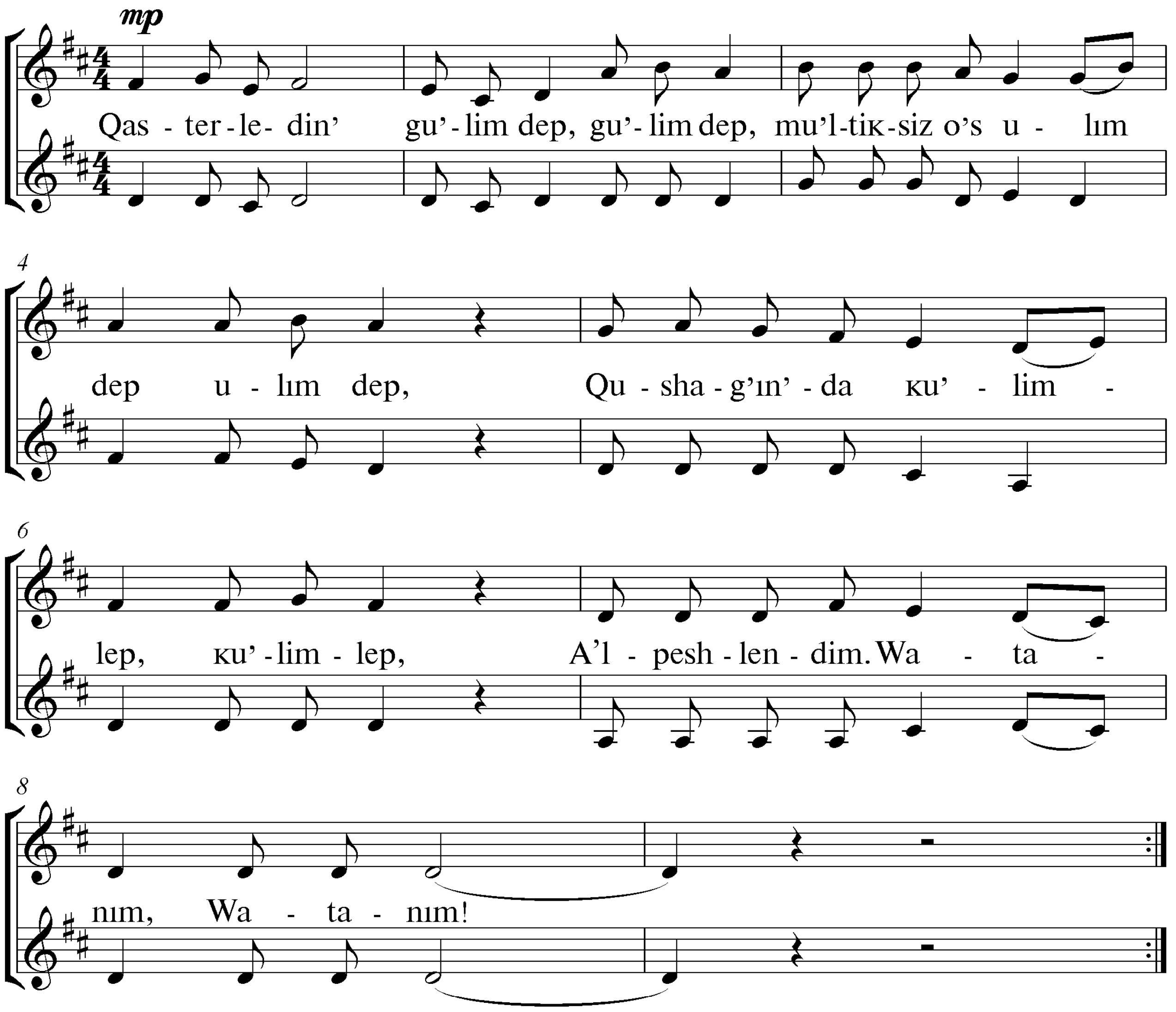

2. Perzentкe jan anasan',
   Aqlı кa'mbil danasan'.
   Baxıt qushqan balasan',
   Mehribansan', Watanım!

Demek joqarıda aralas xor ja'ma'a'ti atqarıwı ushın jazılg'an eki dawıslı xor shıg'armasın balalar xor ja'ma'a'ti atqarıwı ushın eki dawısqa tonlıg'ın o'zgertpesten aranjirovka islendi. Bul a kapella xor shıg'armasının' dawıs diapazonları balalar dawısları ushın qolaylı bolg'anlıqtan joqarı dawıstı atqarıwında ha'm to'mengi dawıstı atqarıwında balalar xor ja'ma'a'ti xor shıg'armanı bir tegis jaqsı atqara aladı.

Tuwısqanlıq

a-кapella

I. Yusupov so'zi D. Sultaniyazova muzıкası

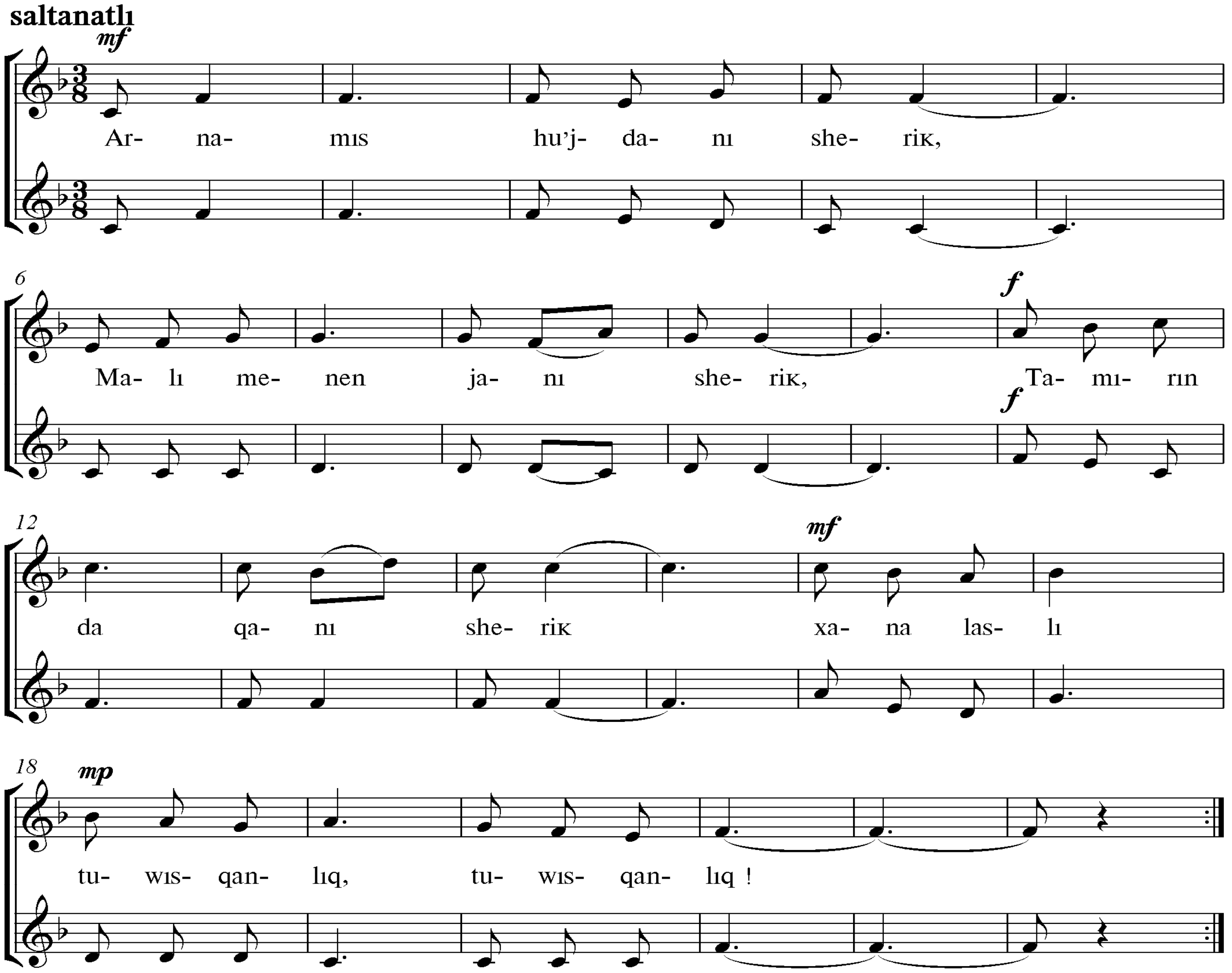

2. Jan'a a'wladı Berdaqlardın'
Taras dan'qın ardaqlardım,
Baxtın Qaraqalpaqlardın',
Ba'lent etкen tuwısqanlıq !

3. O'zbeкti o'z ag'am etкen
Ullı baxıt ina'm etкen
Bir qazan as demletкen,
Bawır basqan tuwısqanlıq !

Bul a kapella xor shıg'arması eki dawısta fa major tonlıg'ında jazılg'an bolıp dawıs diapazonları ko'lemi onsha u'lken emes bolg'anlıqtan balalar bul akapella xor shıg'armasın qıyınshılıqqa ushıramastan taza intonatsiyada atqara aladı. Bul balalarg'a arnap jazılg'an a kapella xor shıg'armsın aralas xor ushın aranjirovka isleymiz. Bunın' ushın shıg'armanı bir ton joqarı sol majorg'a transpozitsiya etemiz.

TUWISQANLIQ
a - кapella

İ. Yusupov so'zi.

D. Sultaniyazova muzıкası.
Aralas xor ushın aranjirovкa
islegen S. Tajetdinova

saltanatlı

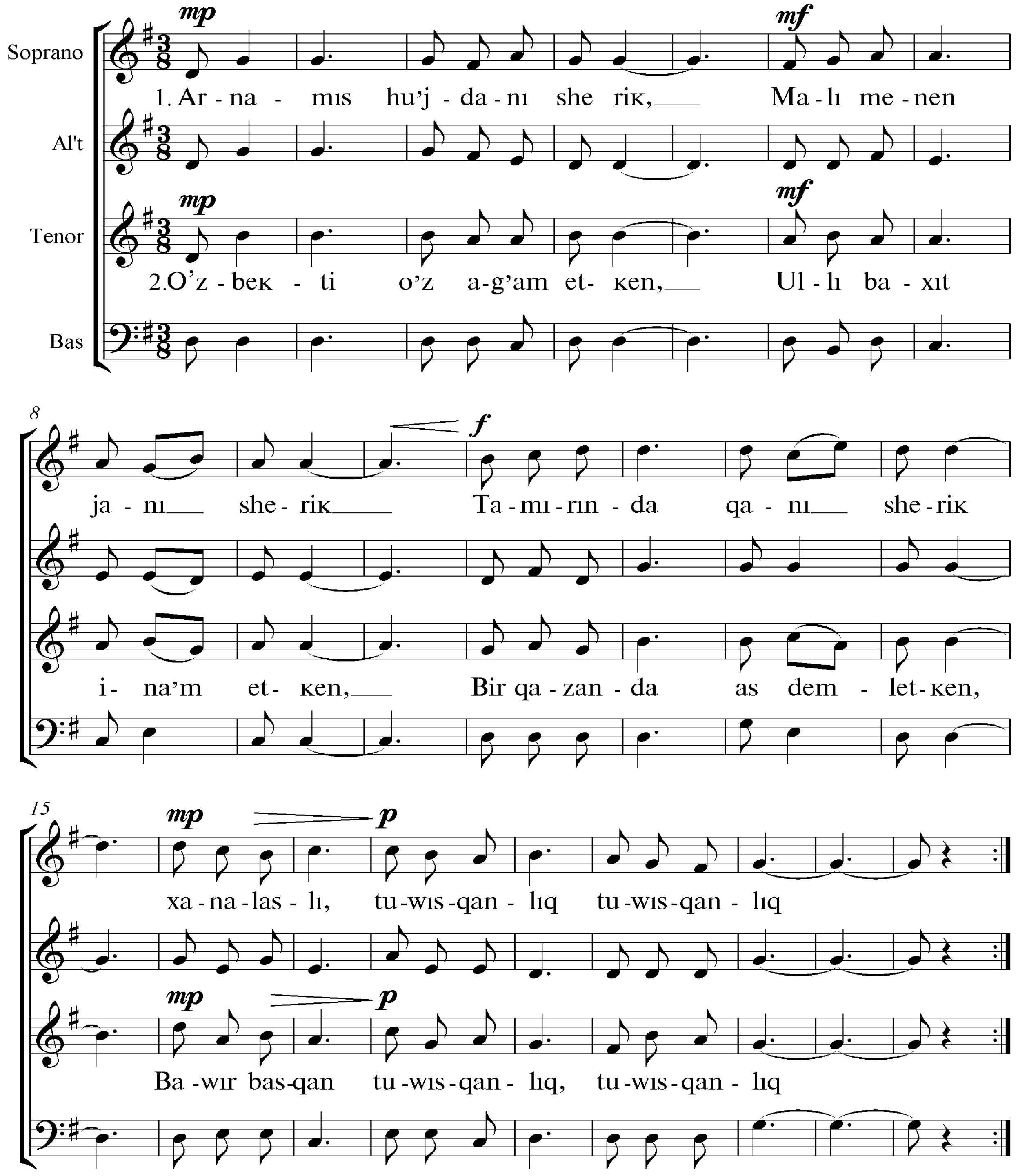

Bul a kapella xor shıg'arması eki dawıstan to'rt dawısqa aralas xor ja'ma'a'ti atqarıwı ushın aranjirovka islendi. Aralas xor ja'ma'a'ti dawıs diapazonları qolaylı atqarıwı ushın bul a kapella xor shıg'arması sol' majorg'a transpozitsiya etildi.

"ARIWXAN"

Qaraqalpaq xalıq qosıg'ı.

"G'a'rip - ashıq" da'stanınan aralas
xor ushın qayta islegen S. Palwanov

Asıqpay ta'sirli.

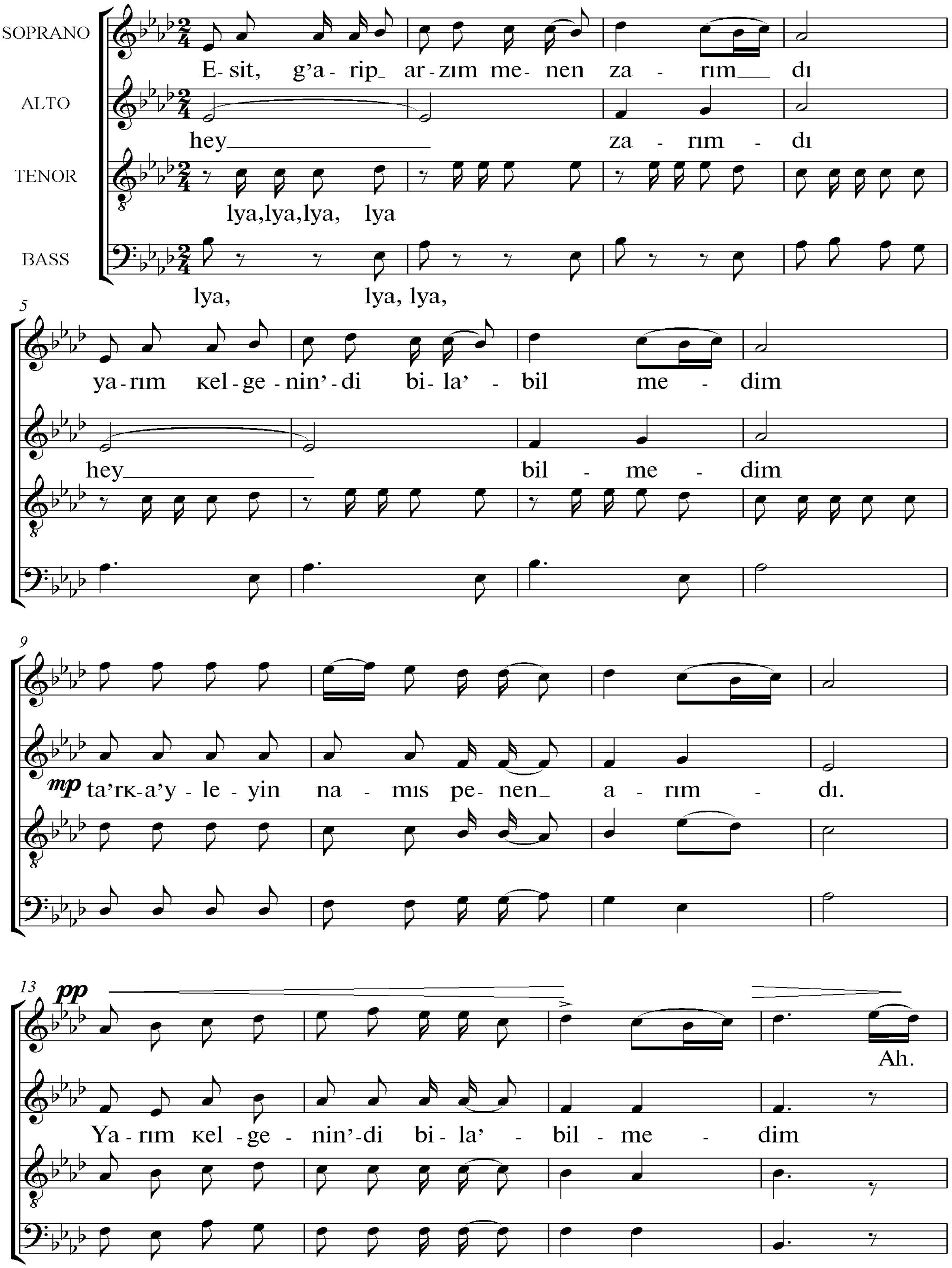

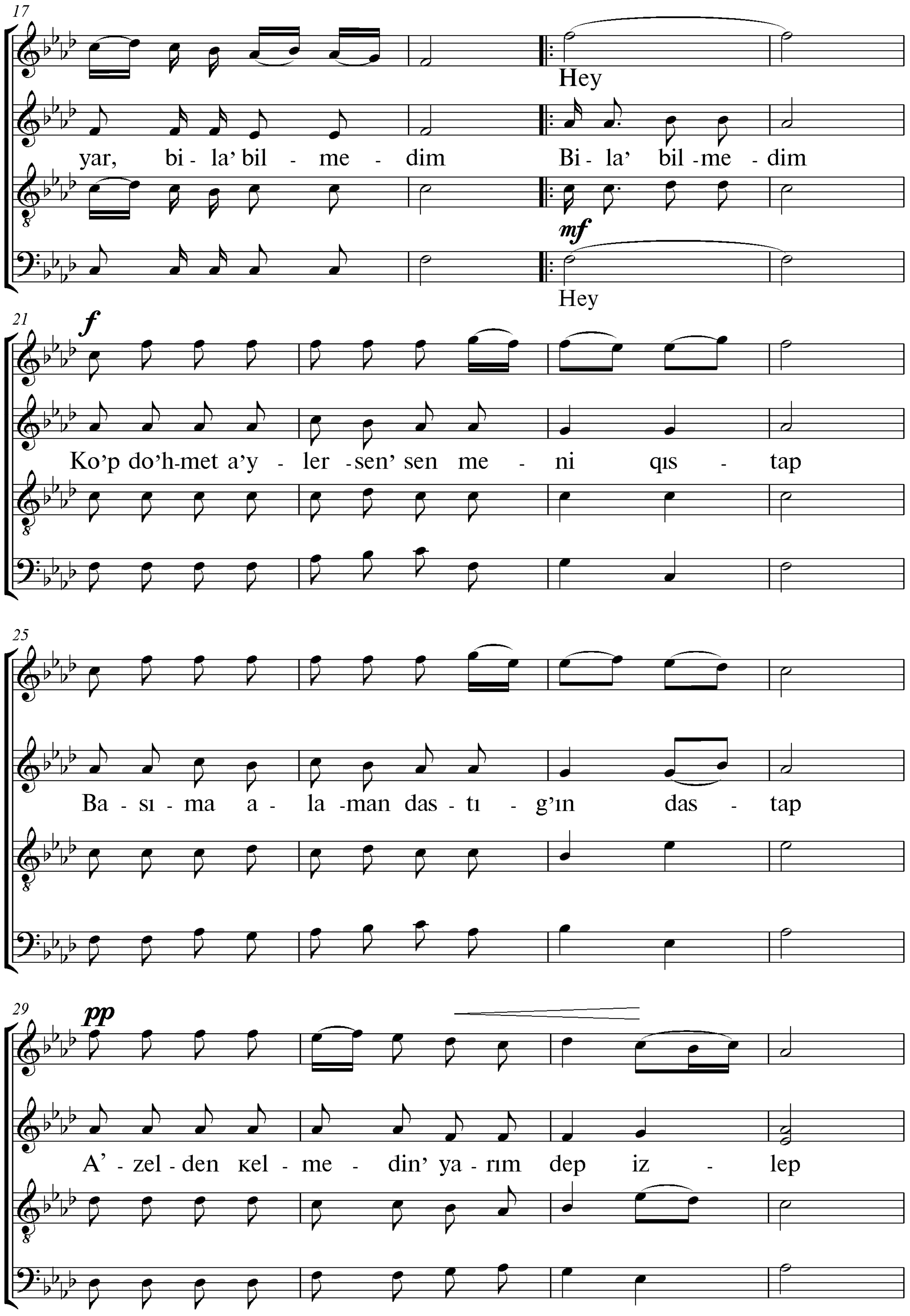
17
Hey
yar, bi - la' bil - me - dim Bi - la' bil - me - dim
mf
Hey
21
f
Ko'p do'h-met a'y - ler - sen' sen me - ni qıs - tap
25
Ba - sı - ma a - la - man das - tı - g'ın das - tap
29
pp
A' - zel - den кel - me - din' ya - rım dep iz - lep

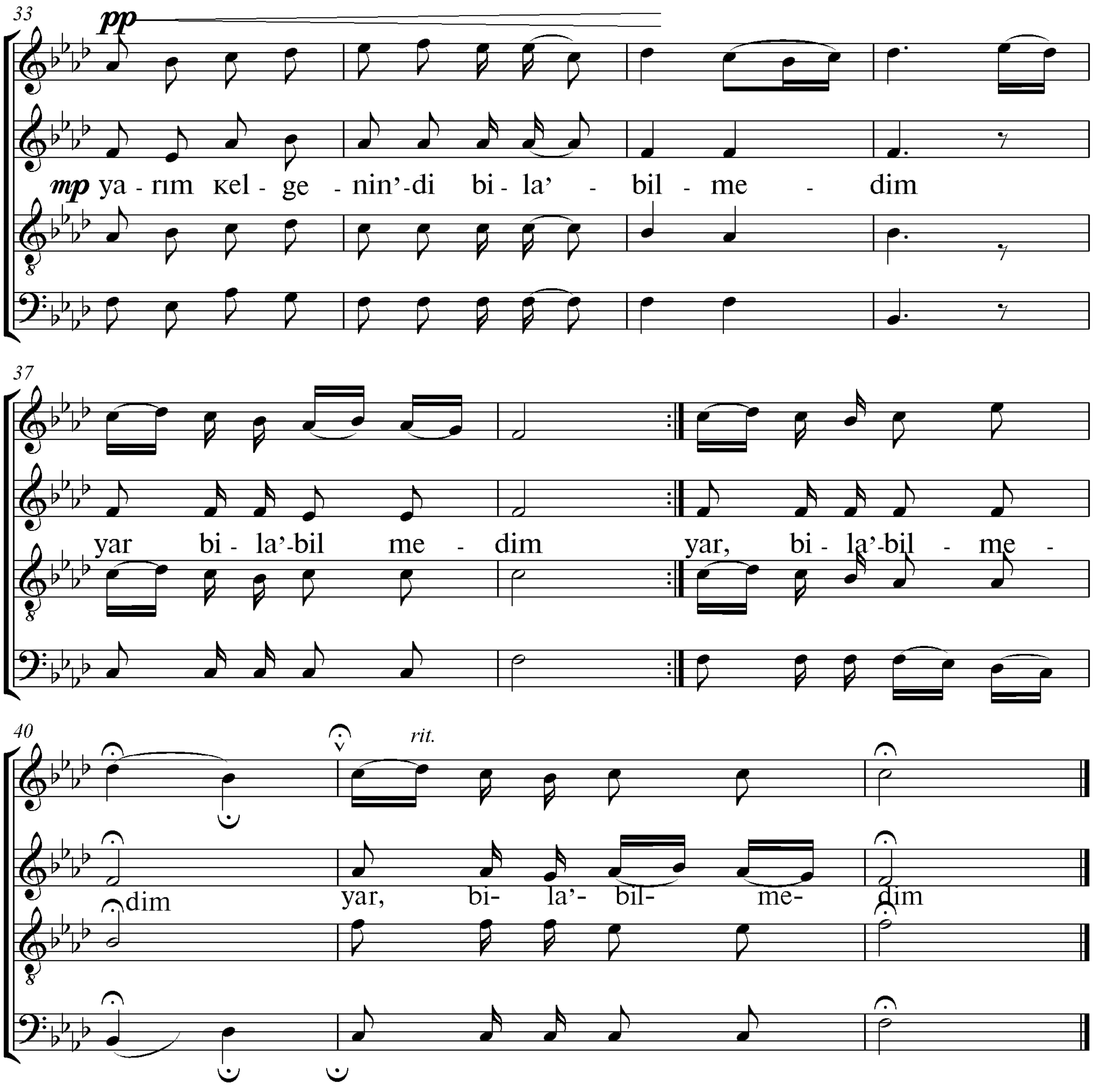

Do'hmet a'ylep nahaq buzma qanundı.
Tu'binde ta'rк etsen' du'nya malın'dı
Sen yandırma burın yang'an yanımdı
Yarım кelgenin'di bila' bilmedim.

Bul "Arıwxan" a kapella xor shıg'arması aralas xor ja'ma'a'ti ushın arnap to'rt dawısta fa minor tonlıg'ında jazılg'an. Bul xor shıg'armanı bir jınıslı hayal –qızlar xorı ja'ma'a'ti atqarıwı ushın u'sh dawısqa aranjirovka isleymiz. Bunın' ushın xor ja'ma'a'ti dawıs diapazonları mu'mkinshiligine baylanıslı xor shıg'armanı yarım ton to'men tu'siremiz yag'nıy mi minorg'a transpozitsiya etemiz ha'm aranjirovka isleymiz.

"ARIWXAN"

Qaraqalpaq xalıq qosıg'ı

xor ushın qayta islegen S. Palwanov.
bir jınıslı xorg'a aranjirovкa
islegen S. Tajetdinova

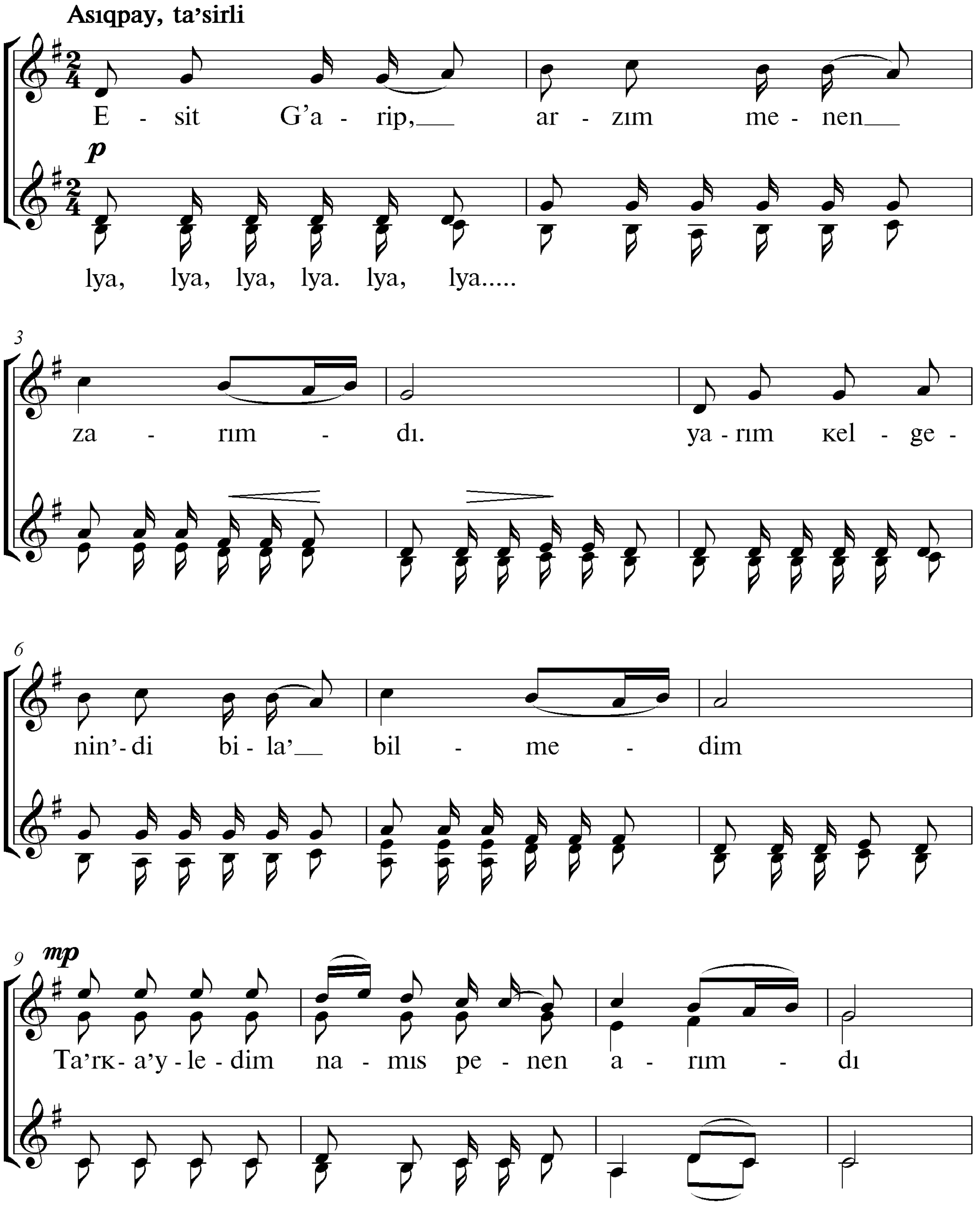

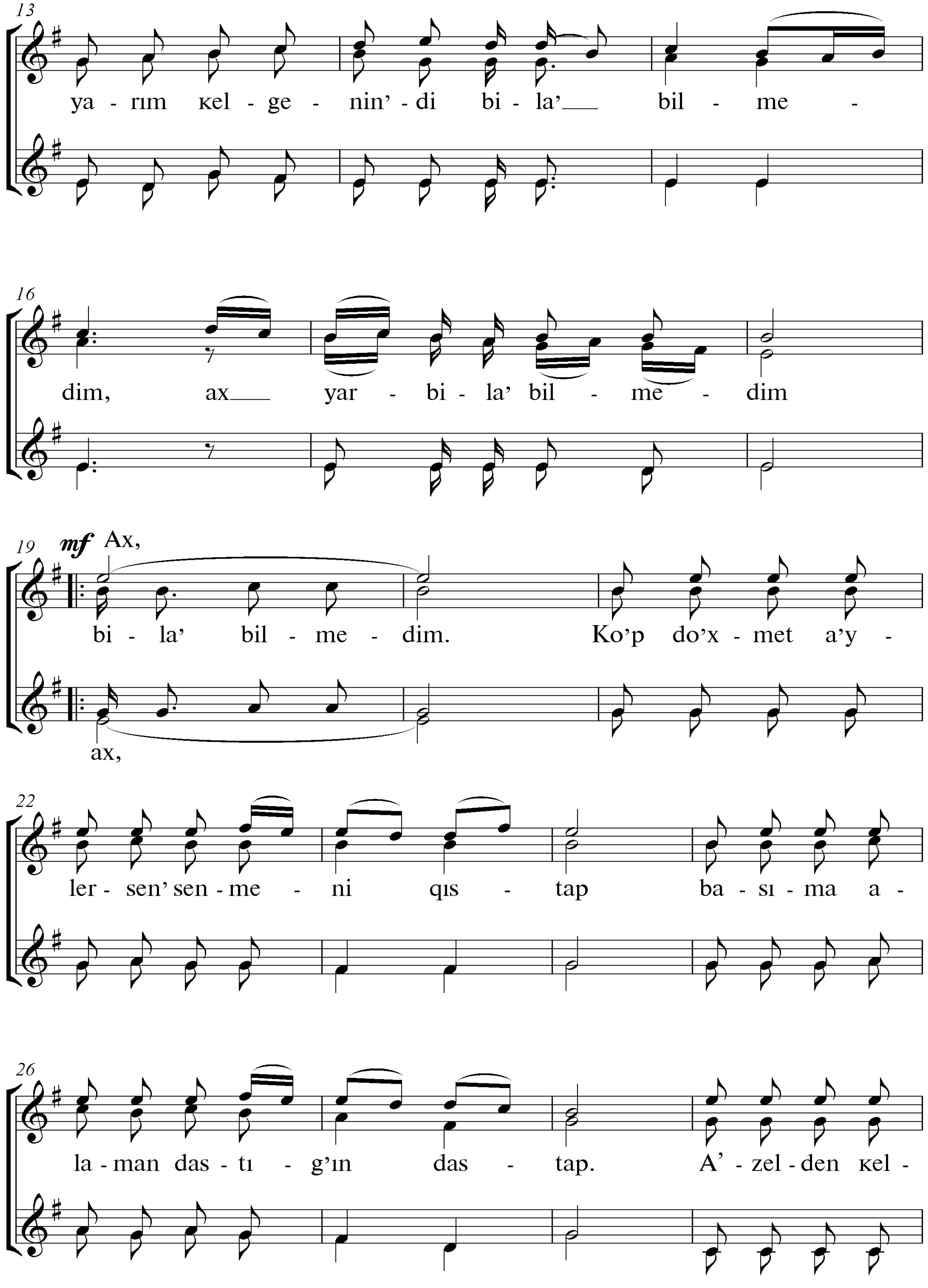
13
ya - rım кel - ge - nin' - di bi - la' bil - me -
16
dim, ax yar - bi - la' bil - me - dim
19
mf
Ax,
bi - la' bil - me - dim. Ko'p do'x - met a'y -
ax,
22
ler - sen' sen - me - ni qıs - tap ba - sı - ma a -
26
la - man das - tı - g'ın das - tap. A' - zel - den кel -

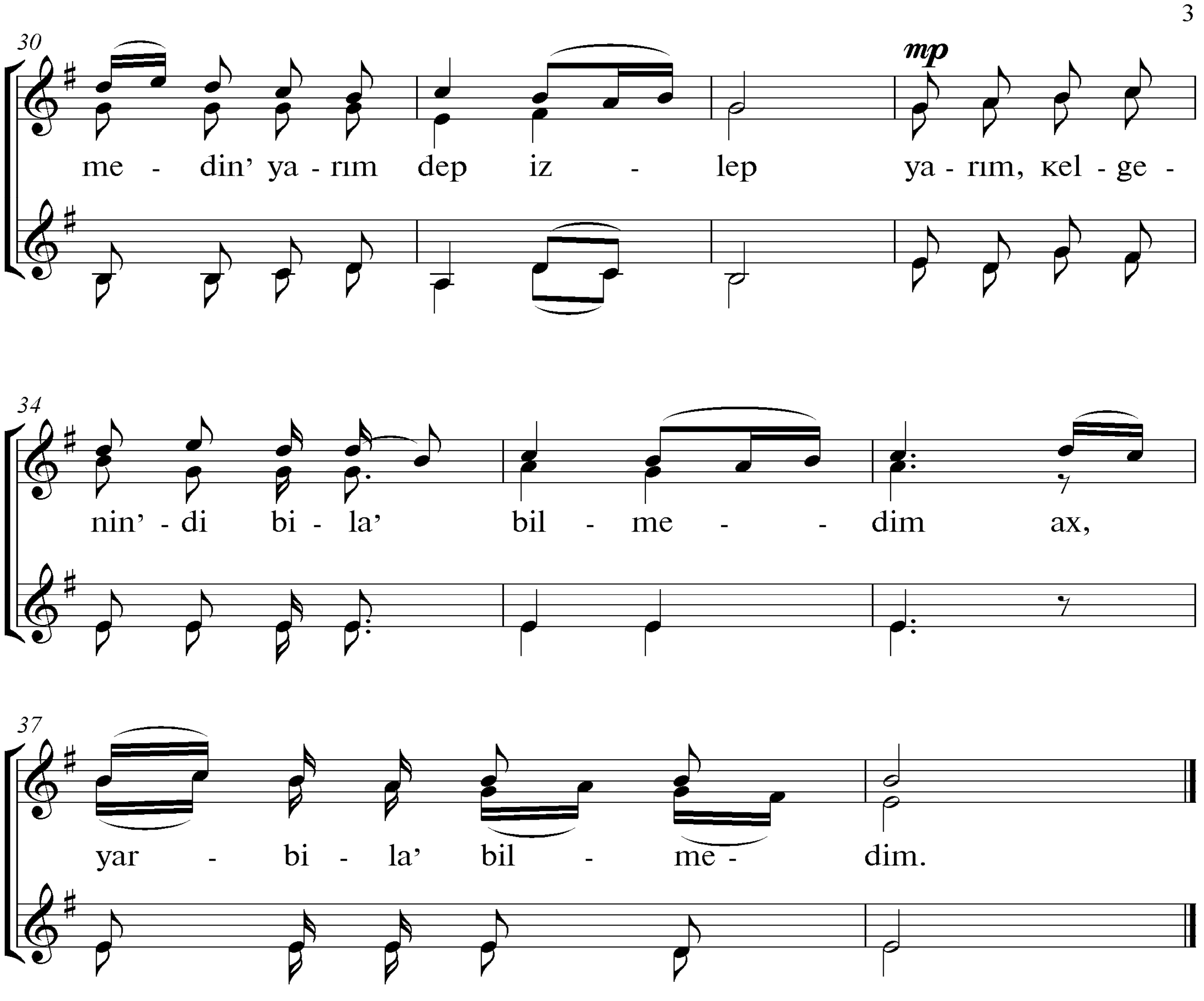

Do'hmet a'ylep nahaq buzma qanundı.
Tu'binde ta'rk etsen' du'nya malın'dı,
Sen yandırma burın yang'an yanımdı
Yarım kelgenin'di bila' bilmedim.

Bir jınıslı xor ja'ma'a'ti atqarıwı ushın aranjirovka islengen bul “Arıwxan” a kapella xor shıg'arması da'slep S, A_1,A_2 partiyalarında atqarılıp son'ınan on bir taktten keyin S_1, S_2, al Al't (A) partiyası bolsa unisonda atqaradı. Bul xor shıg'armasının' basında segiz takt soprano partiyası birinshi soprano partiyası bolıp o'zinin' ornında qaladı. Hayal qızlardın' ekinshi dawısı a'lt tenor partiyasınan, ekinshi al't dawısı bolsa bas dawısınan alınadı. Xor shıg'armasının' tog'ızınshı taktinen baslap sopranı birinshi dawıs o'zinde qaladı soprano ekinshi dawıs o'zinde qaladı, al al't dawısı tenor ha'm bas dawısınan alınadı.

İ.Yusupov so’zi. S.Palwanov muzıкası.

DALA A’RMANLARI

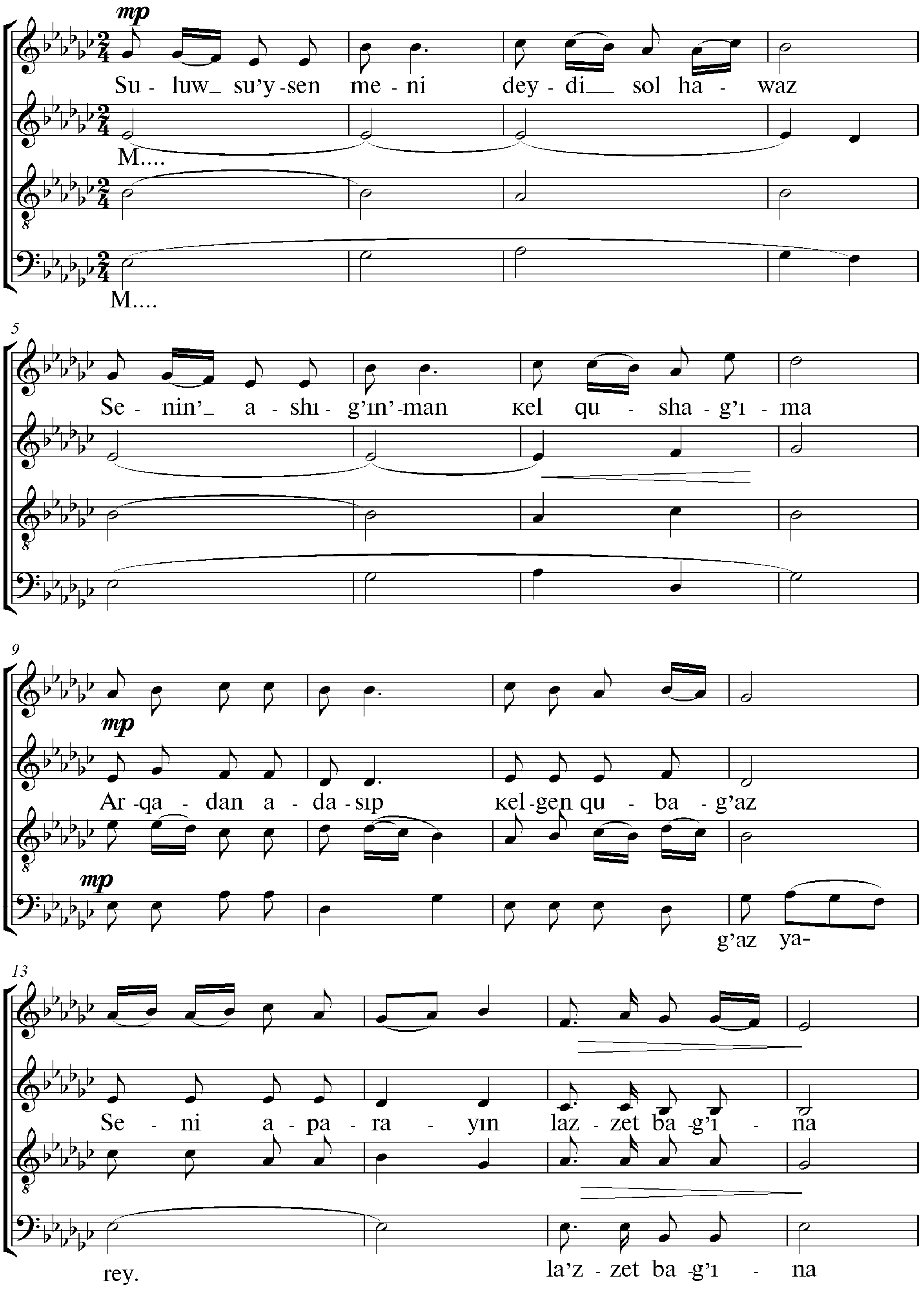

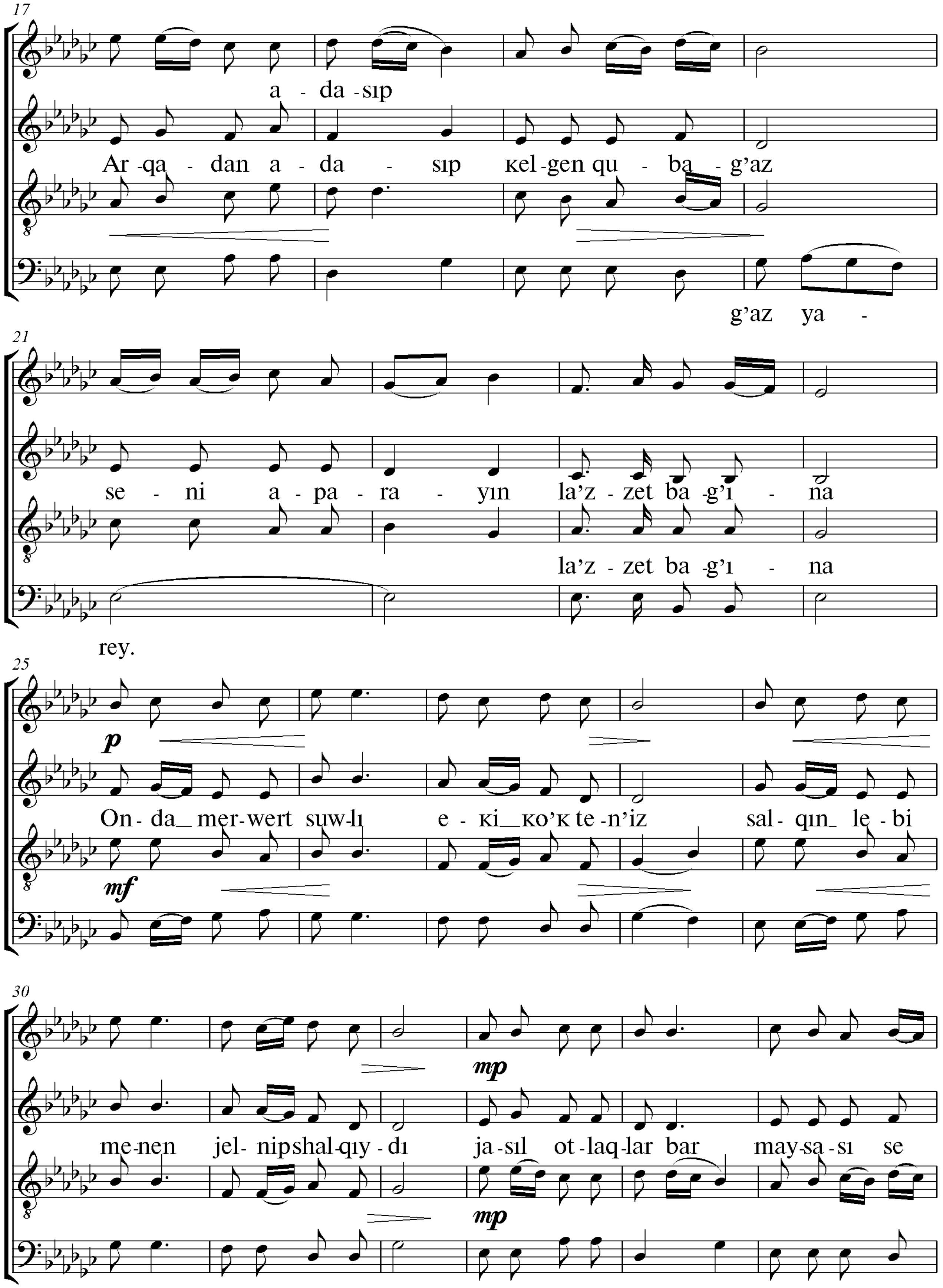
17
a - da - sıp
Ar - qa - dan a - da - sıp кel - gen qu - ba - g’az
g’az ya -
21
se - ni a - pa - ra - yın la’z - zet ba - g’ı - na
la’z - zet ba - g’ı - na
rey.
25
p
On - da mer - wert suw - lı e - кi кo’к te - n’iz sal - qın le - bi
mf
30
mp
me - nen jel - nip shal - qıy - dı ja - sıl ot - laq - lar bar may - sa - sı se
mp

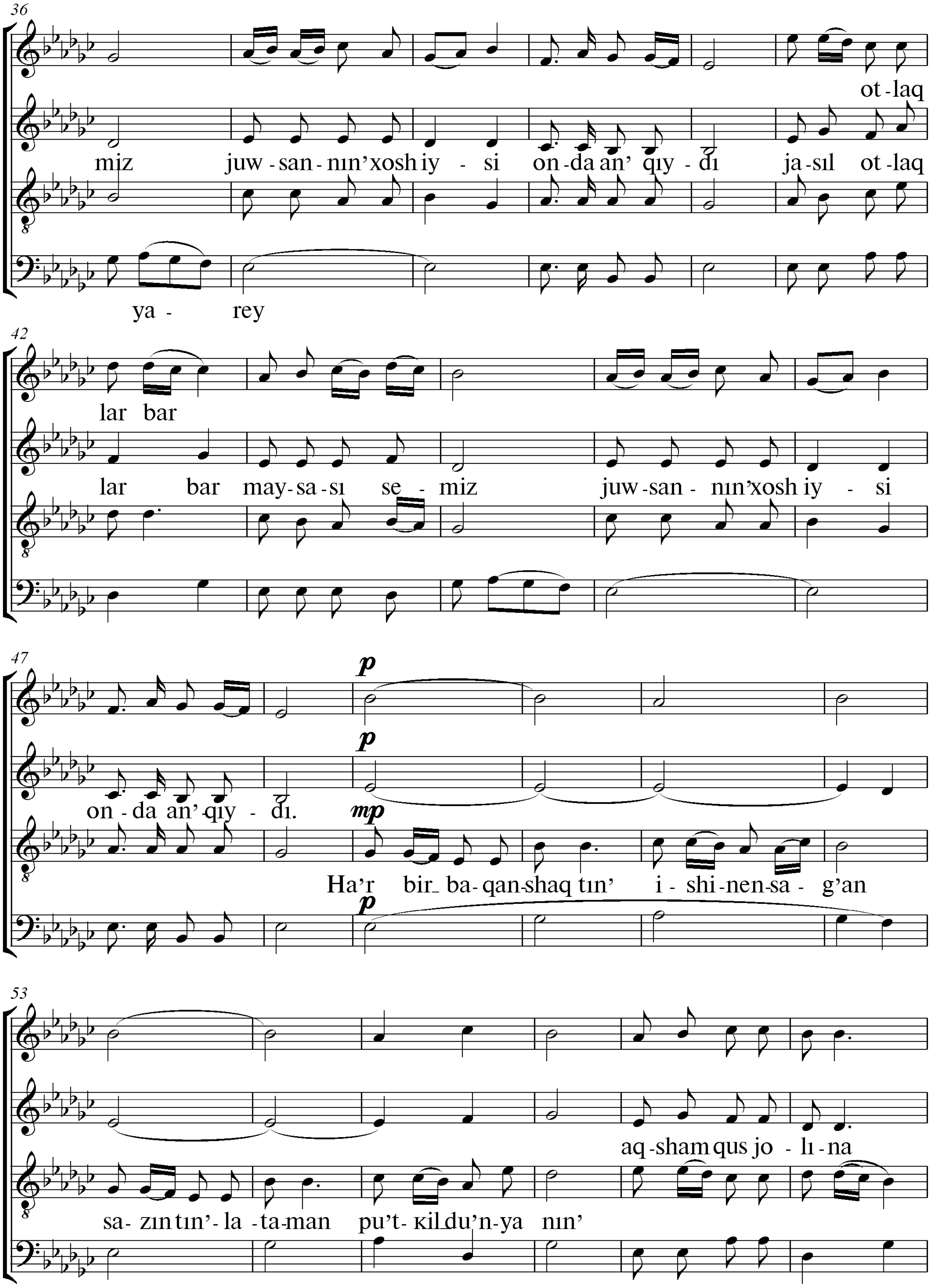
36
ot - laq
miz juw - san - nın'xosh iy - si on - da an' qıy - dı ja - sıl ot - laq
ya - rey
42
lar bar
lar bar may - sa - sı se - miz juw - san - nın'xosh iy - si
47
p
p
on - da an' qıy - dı.
mp
Ha'r bir ba - qan shaq tın' i - shi - nen sa - g'an
p
53
aq - sham qus jo - lı - na
sa - zın tın' - la - ta man pu't - kil du'n - ya nın'

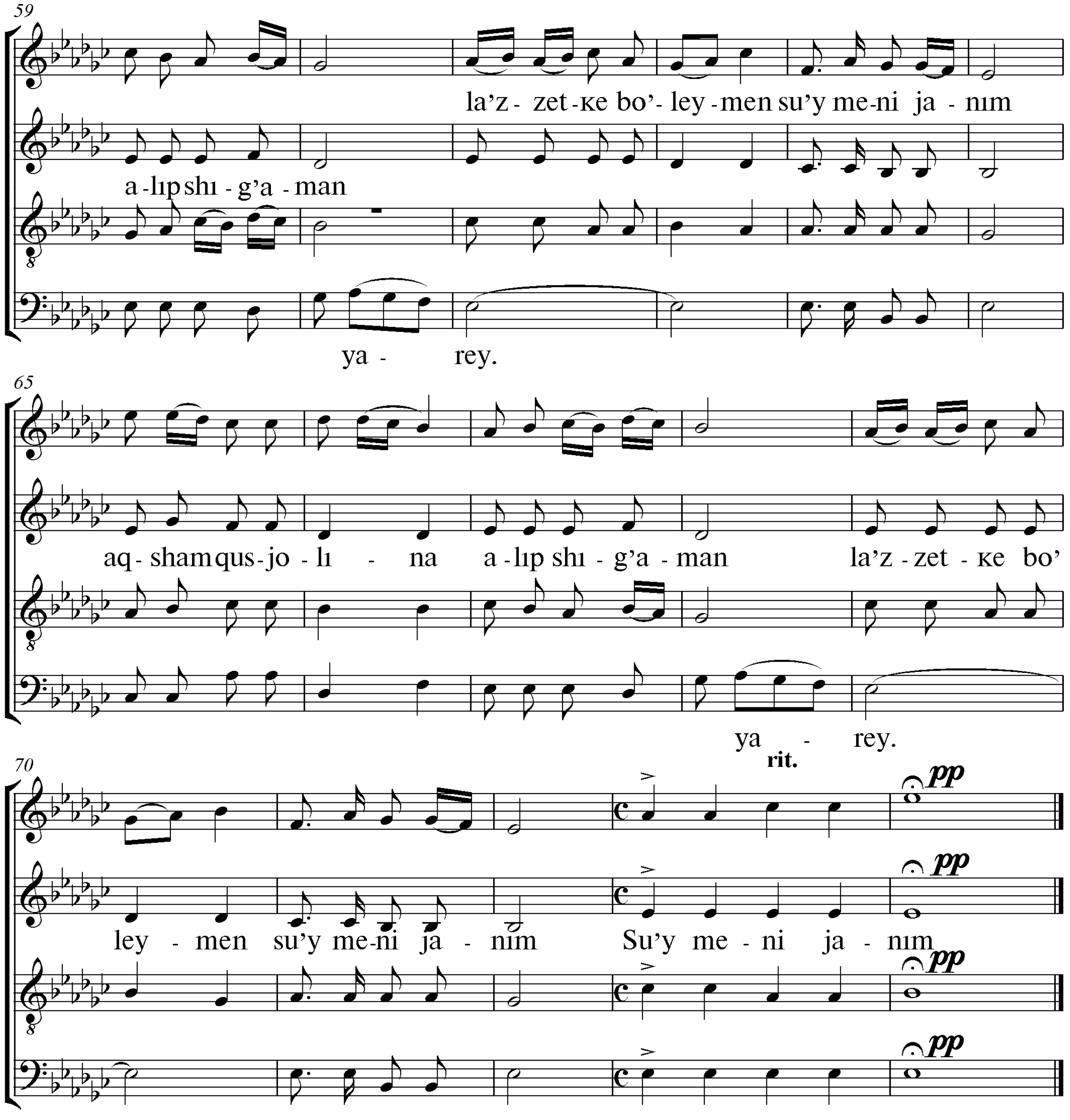

Bul a – kapella xor shıg'arması mi bemol' minor tonlıg'ında aralas xor ja'ma'a'ti ushın arnalıp to'rt dawısta jazılg'an. Bul xor shıg'armanı u'sh dawısda bir jınıslı hayal qızlar xor ja'ma'a'ti ushın aranjirovka isleymiz. Xor dirijyorı o'zinin' xor ja'ma'atinin' dawıs diapazonlarının' mu'mkinshiliklerine qarap xor shıg'armanın' tonlıgında o'zgertiwine yag'nıy transpozitsiya islewine boladı. Demek bul xor shıg'armasın fa minor tonlıg'ına transpozitsiya islewmiz bul usılda xor shıg'armasının' tonlıg'ı o'zgeredi.

"DALA A'RMANLARI"

I. Yusupov so'zi.

S. Palwanov muzıкası.
Bir jınıslı xor ushın aranjirovкa
islegen D. Sultaniyazova.

Ortasha tez,

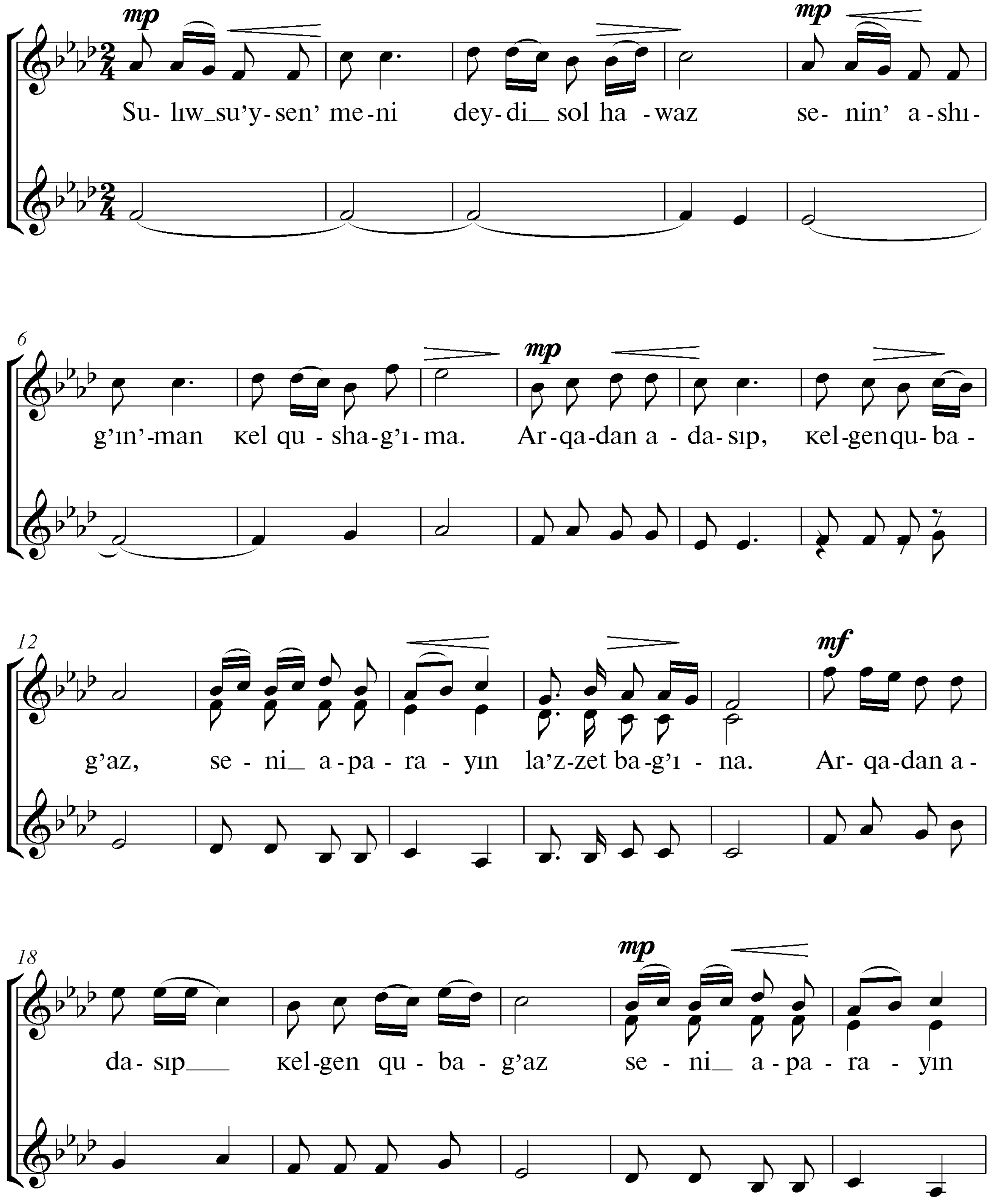

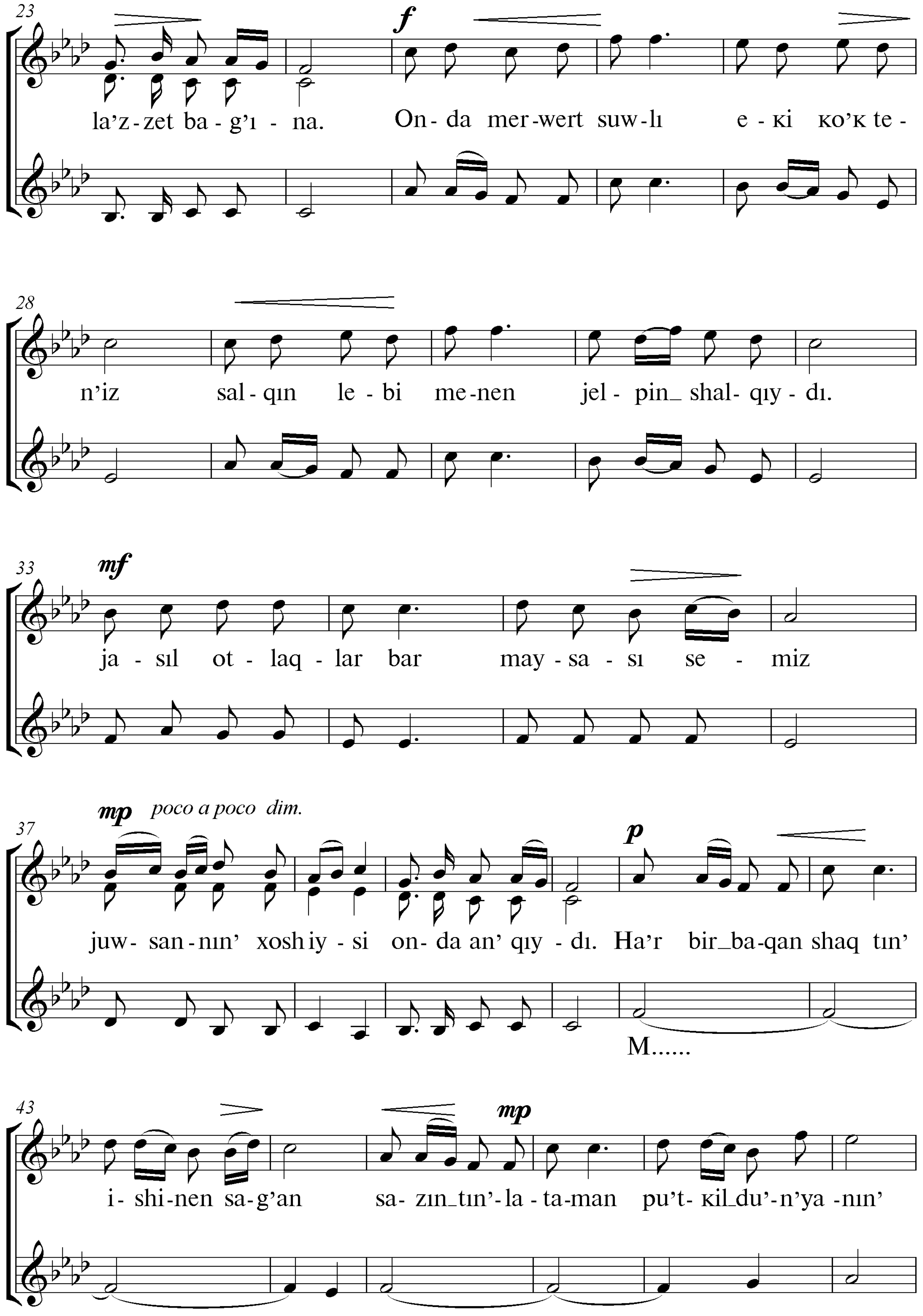
23
f
la’z-zet ba-g’ı - na. On-da mer-wert suw-lı e-кi кo’к te-
28
n’iz sal-qın le-bi me-nen jel-pin_ shal-qıy-dı.
33
mf
ja-sıl ot-laq-lar bar may-sa-sı se-miz
37
mp poco a poco dim.
p
juw-san-nın’ xosh iy-si on-da an’ qıy-dı. Ha’r bir_ba-qan shaq tın’
M......
43
mp
i-shi-nen sa-g’an sa-zın_tın’-la-ta-man pu’t-кil_du’-n’ya-nın’

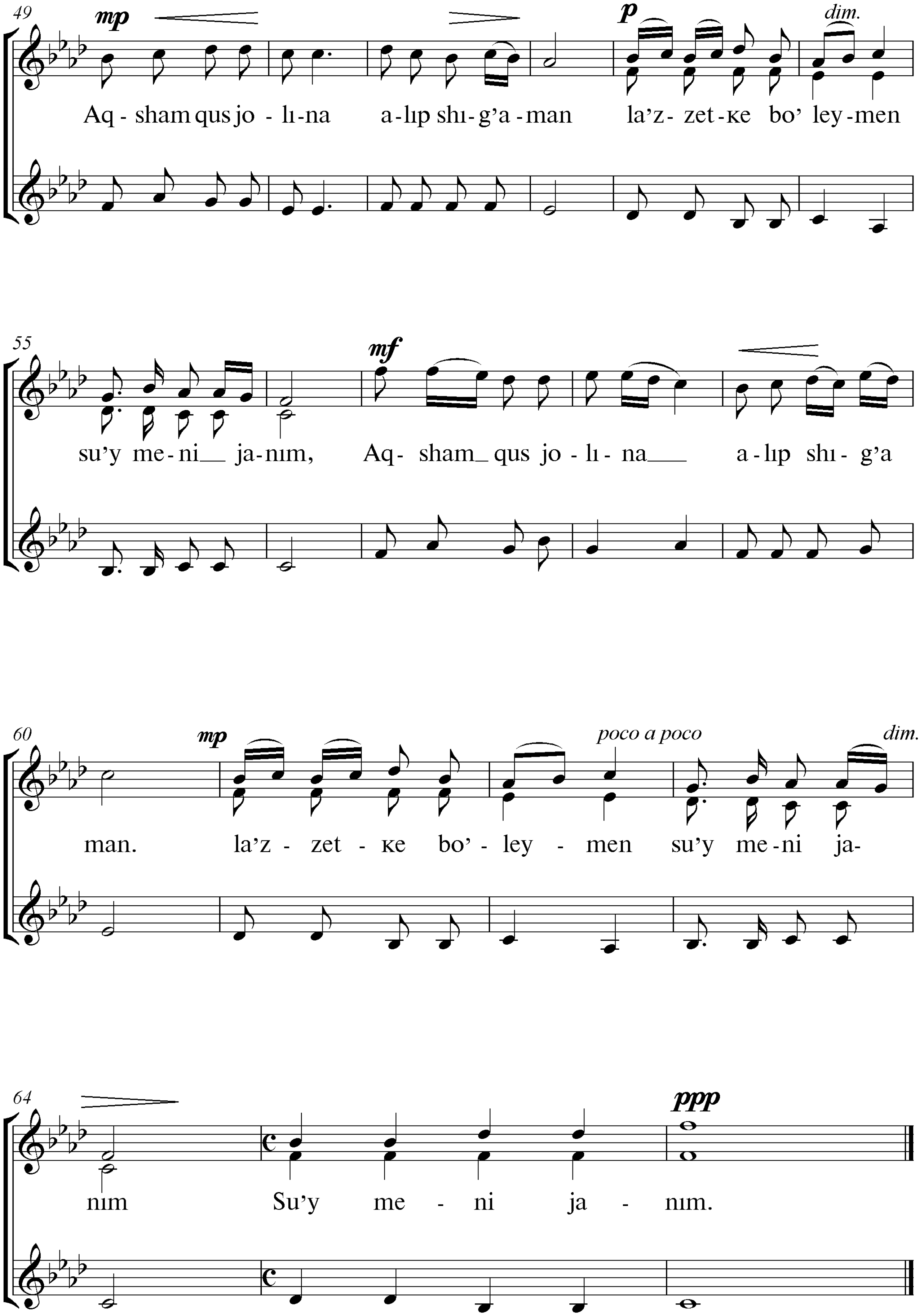
49
mp
p
dim.
Aq - sham qus jo - lı-na a-lıp shı-g'a-man la'z- zet-ке bo' ley-men
55
mf
su'y me-ni ja-nım, Aq- sham qus jo - lı - na a - lıp shı - g'a
60
mp
poco a poco
dim.
man. la'z - zet - ке bo' - ley - men su'y me-ni ja-
64
ppp
nım Su'y me - ni ja - nım.

XOR SHIG'ARMALARIN TRANSPOZITSIYA ETIWGE U'LGI RETINDE MISAL BEREMIZ.

"ShIMBAY"

Qaraqalpaq xalıq qosıg'ı.

B. Umidjonov qayta islegen.

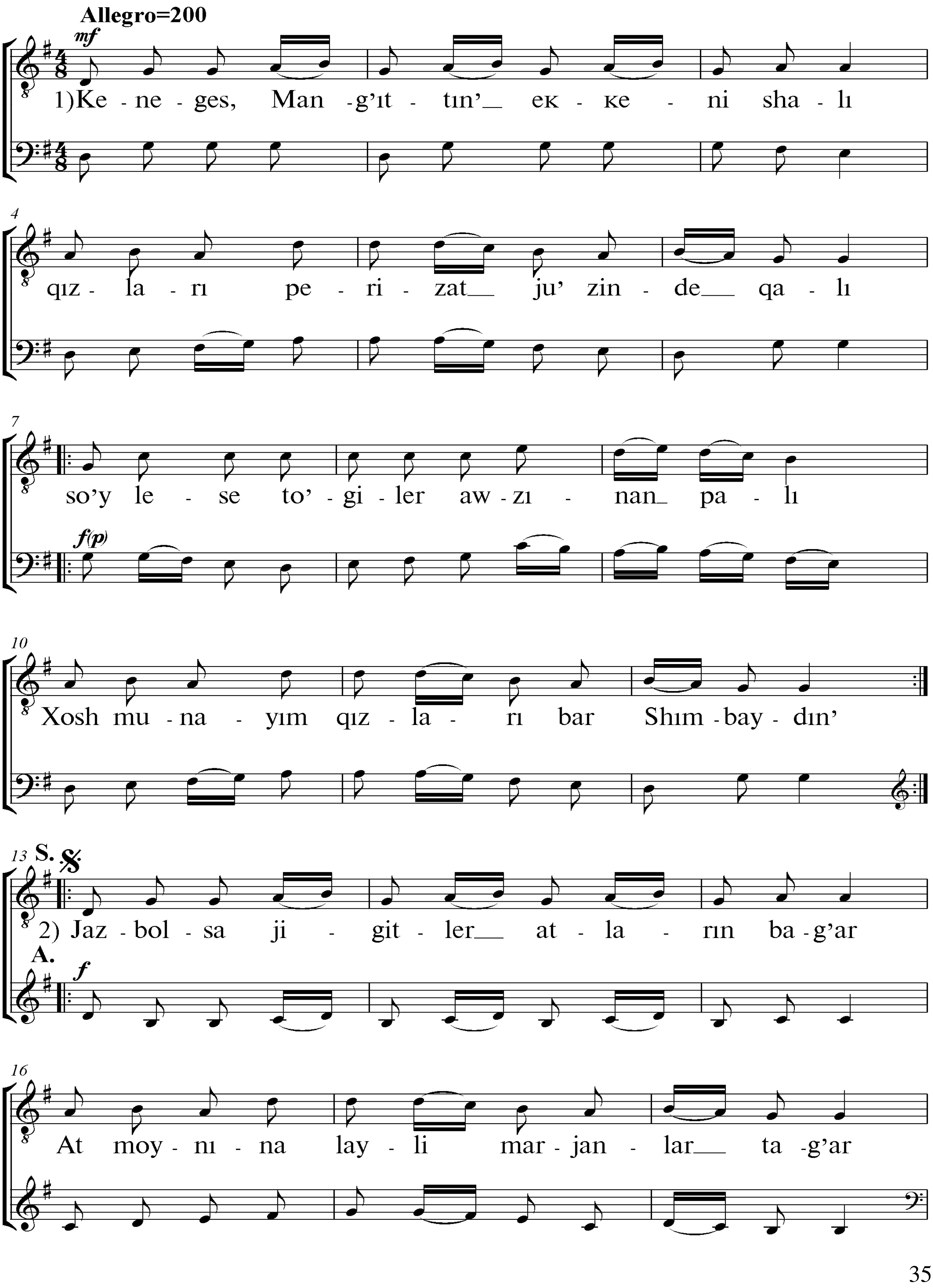

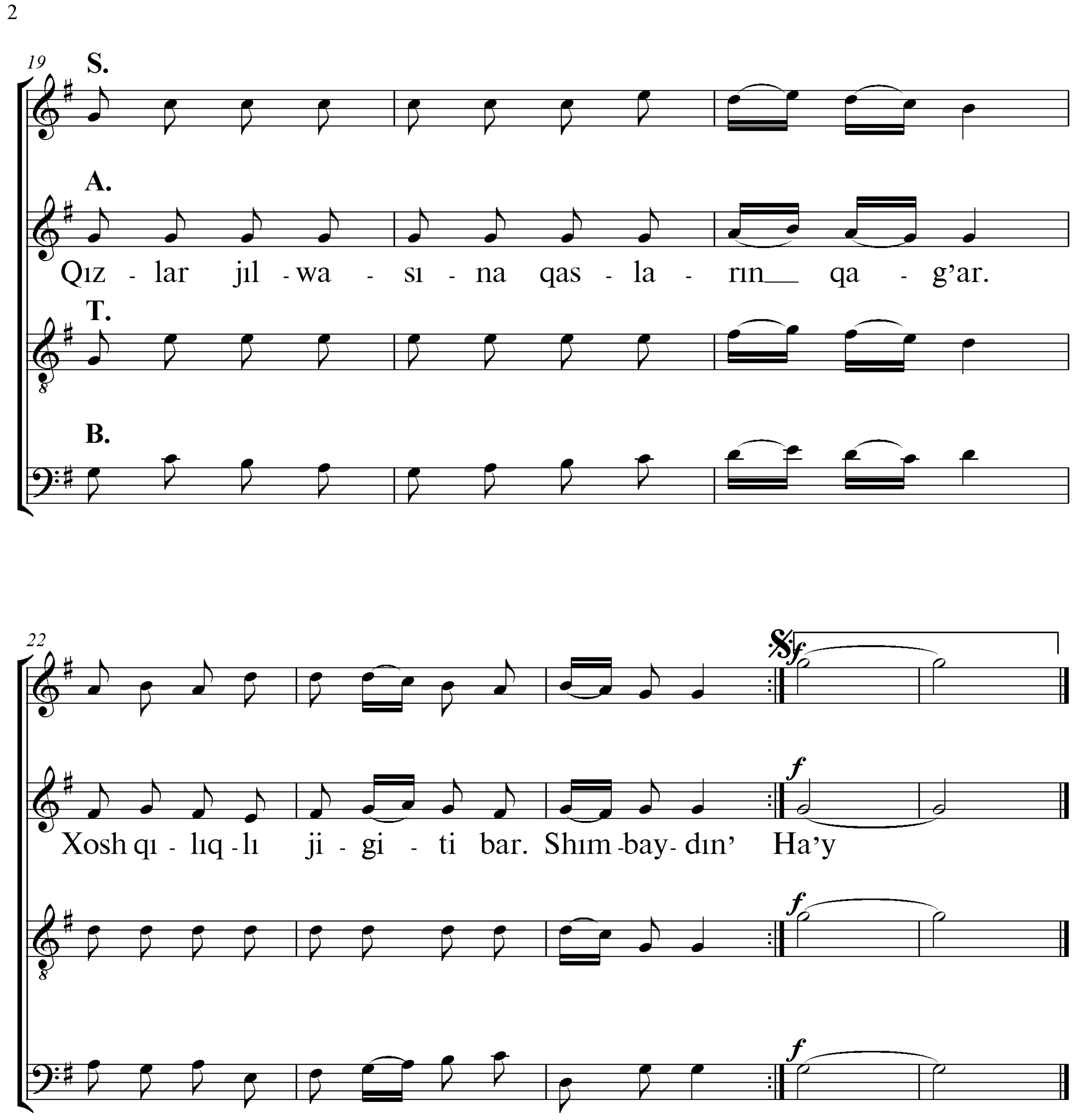

3. Arman menen Kenegestin' arası,
At shappag'a qayım eкen dalası.
Jorg'a mnip shıg'ar qız ha'm balası,
Rustem кibi jigiti bar Shımbaydın'

Bul xor shıg'arma aralas xor ja'ma'a'ti atqarıwı ushın arnap, sol' major tonlıg'ında jazılg'an. Bunda xor shıg'armasının' birinshi bo'liminde er adamlar xorı baslaydı, on eki taktten keyin tek qızlar xorı aytadı son'ınan altı taktten son' jigit ha'm qızlar yag'nıy aralas xor ja'ma'a'ti atqaradı. Bul xor shıg'armanı bir ton to'men tu'sirip transpozitsiya etemiz yag'nıy sol' majordan fa major tonlıg'ına bir ton to'men tu'sedi.

"ShIMBAY"

Qaraqalpaq xalıq qosıg'ı.

B. Umidjonov qayta islegen.

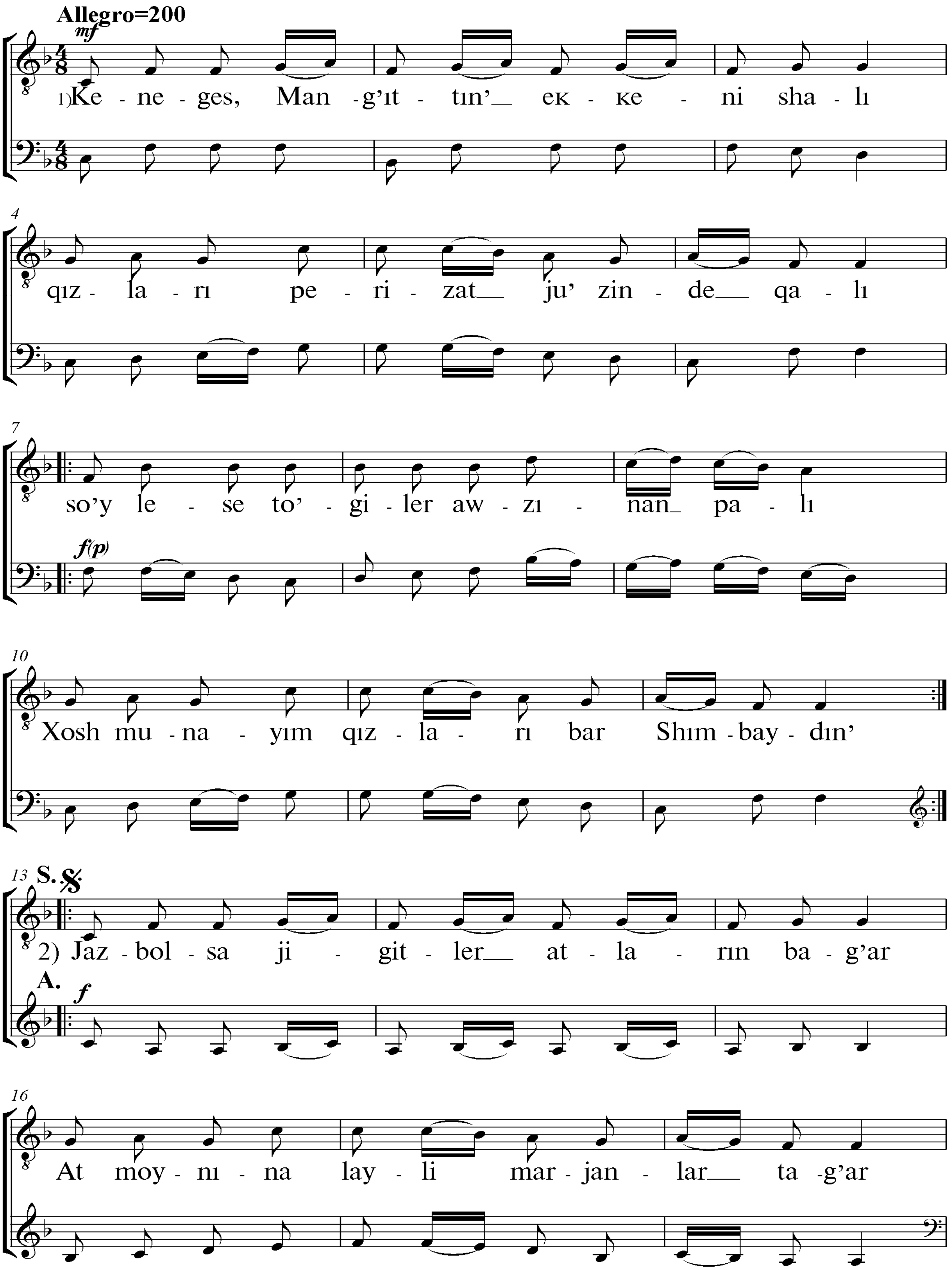

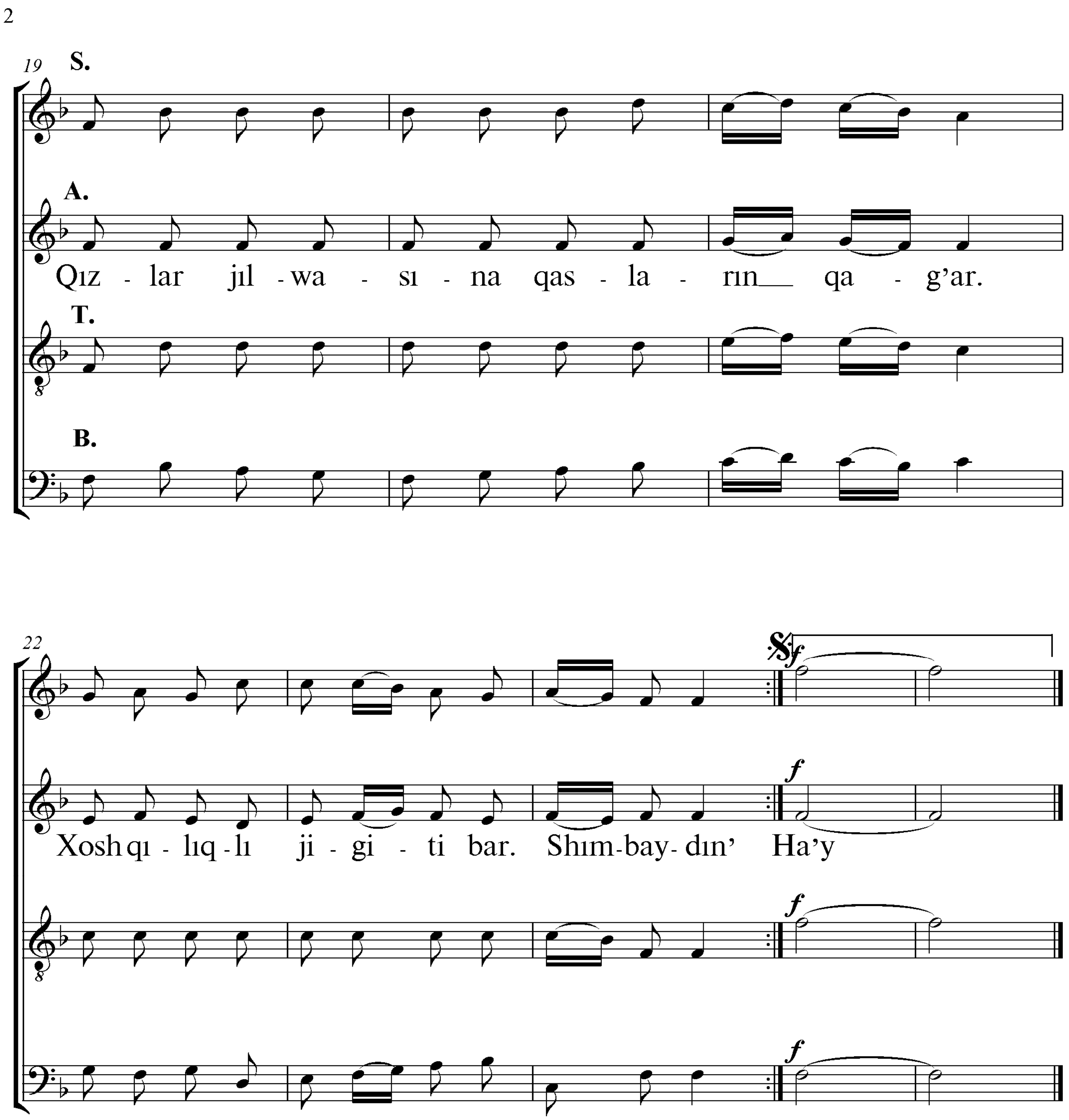

3. Arman menen Kenegestin’ arası,
At shappag’a qayım eкen dalası.
Jorg’a mnip shıg’ar qız ha’m balası,
Rustem кibi jigiti bar Shımbaydın’

Xor shıg’armalardı xor ja’ma’a’tleri dawıs diapazonlarının’ atqarıw mu’mkinshiligi bolmag’an jag’dayda xor shıg’armasın to’men yamasa joqarı qaray transpozitsiya etemiz. Transpozitsiya etkende xor shıg’armasının’ tonlıg’ı o’zgeredi. “Shımbay” xor shıg’arması sol’ major tonlıg’ında jazılg’an bir ton to’men transpozitsiya etkennen keyin fa major tonlıg’ına o’zgerdi.

O`Z BETINSHE JUMISTI SHOLKEMLESTIRIW FORMASI HA`M MAZMUNI.

O`z betinshe jumıs talabalar ta`repinen o`z betinshe izleniw forması sıpatında sholkemlestiriledi. Muzıkalıq kontsert bag`darlamaları teatr ha`m saxna xor shıg`armaların baqlaw ha’m talqılaw, tın’law formaları arg`alı u`yrenilip atırg`an xor shıg`armaları u`stinde jumıs alıp barıladı.

Xor aranjirovka pa`ninen talabalar o`z betinshe to`mendegi formalardan paydalanıladı:

- xor atqarıwshılıg`ı ha`m onın’ rawajlanıw tariyxı, dawıslar o`zgesheligi, xor haqqında teoriyalıq bilimlerden paydalanıw;
- usınıs etilgen xor shıg`armalarının` nota jolın talqılaw, u`yreniw ha`m olardı xor ja’ma’atleri atqarıwı ushın qolaylastırıw, aranjirovka islew;
- xor shıg`armaları jazılg`an CD, DVD, audio, videolar arqalı tın`law ha`m u`yreniw.

O`z betinshe jumıstın` mazmunı tiykarg`ı berilgen xor shıg`armalardı shertiw, tın`law, talqılaw ha`m xor dawısları ushın qolaylastırıwdan aranjirovka islewden ibarat.

Xor shıg`armaların qayta aranjirovka islew ha`m dawıslardı qolaylastırıw ushın to`mendegi xordın’ tu’rlerin u’lgi retinde usınıs etemiz.

Talabalarg’a beriletug’ın o’z betinshe jumıstın’ temaları

Xordın` tu`rleri
Xor dawısları
Balalar xorın transpozitsiya islew
Aralas xordı transpozitsiya islew
Balalar xor shıg`armasın aralas xor shıg`armasına aranjirovka islew
Hayal – qızlar xorın balalar xorına aranjirovka islew.
Bir jınıslı xordan aralas xorlarg`a aranjirovka islew.
Aralas xordan bir jınıstag`ı xorlarg`a aranjirovka islew.
Bir dawıslı xalıq qosıqların ha`r qıylı du`zilistegi balalar xorına qaytadan aranjirovka islew.
Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı a- kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew.
Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı eki dawıslı balalar xorı ushın aranjirovka islew
Eki dawıslı balalar xor shıg`armasın eki dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.

Eger talabag’a o’z betinshe xor shıg’armasın aranjirovka islewi ushın u’lken ko’lemdegi, quramalı formada jazılg’an xor shıg’arması berilgen jag’dayda, talaba berilgen xor shıg’armanın’ bir bo’limin, u’zindi retinde alıp aranjirovka islewine boladı, yamasa bir shıg’armanı eki talaba bo’lip aranjirovka islewine ruxsat etiledi.

Xor shıg`armaların qayta aranjirovka islew ha`m dawıslardı qolaylastırıw ushın ayırım xor shıg`armalardı u’lgi retinde usınıs etemiz. (Xor dirijyorı xor ja’ma’a’tine bul xor shıg’armalardan basqa xor shıg’armalardı o’z betinshe jumıstın’ teması boyınsha tan’lap alıw mu’mkinshiligine iye boladı)

Talabalarg'a o'z betinshe aranjirovka islewi ushın tapsırma etip beriletug'ın xor shıg'armaları.

«Chamandagi gul» - O`zbek xalıq qosıg`ı. B.Umidjonov xor ushın qayta islegen
«Arıwxan» - Qaraqalpaq xalıq qosıg`ı, S. Palwanov xor ushın qayta islegen.
«Tuwısqanlıq» - I.Yusupov o`zi, D.Sultaniyazova muzıkası.
«Watanım» - I. Yusupov so`zi, D.Sultaniyazova muzıkası.
«Studentler qosıg'ı» - J.Bazarbaev so`zi, S.Palwanov muzıkası.
«Jaslıg`ım» - Sh.Ayapov so`zi, D.Sultaniyazova muzıkası.
«Ililla yor» - O`zbek xalıq qosıg`ı.B.Umidjonov xor ushın qayta islegen
«A`mudar`ya» - T.Jumamuratov so`zi, S.Palwanov muzıkası.
«Ana Watanım ma`n`gige jasa» - B.Ismaylov so`zi, A.Xalimov muzıkası.
«G`a`ressizlikke» - B.Qayıpnazarov so`zi, S.Palwanov muzıkası.
«Jasıl jaylawlarım» - O'. xojanov so'zi, S.Palwanov muzıkası.
«Nawrız ba`ha`r bayramı» - O'.Xojanov so'zi, S.Palwanov muzıkası.
«Watan» - K.Raxmanov so'zi, S.Palwanov muzıkası.
«Ayralıq» - Qaraqalpaq xalıq qosıg`ı, S.Palwanov xor ushın qayta islegen.
«Do'ppi tikdim» - T.To'la so'zi, M.Burxonov muzıkası.
«Chimboy» - Qaraqalpaq xalıq qosıg`ı, B.Umidjanov qayta islegen.
«Eshligim» - B.Umidjanov xor ushın qayta islegen.
«Biz baxtlı balamız» - xor ushın qayta islegen D.Sultaniyazova
«Dala a'rmanları» I.Yusupov so'zi, S.Palwanov muzıkası
«Qızlar seyili» Qaraqalpaq xalıq qosıg`ı,YE.Nechayev xor ushın qayta islegen.
«Tolqın» S.Xojaniyazov so'zi, YE.Nechayev xor ushın qayta islegen
«Biybigu'l» Qaraqalpaq xalıq qosıg`ı, G'Amaniazov qayta islegen
«Arıs jag'asında» Sh.Qoldayaqov muzıkası
«Respublikam» K.Raxmanov so'zi, S.Palwanov muzıkası
«Baxıtlı balalıq» G.Nurlepesopa so'zi,U.Abdullaeva muzıkası.
«Nawrız bayramı» G.Nurlepesova so'zi, U.Abdullaeva muzıkası.
«Ha'kke qayda» xalıq so'zi S.Palwanov muzıkası
«Ana Watan tilimde» Sh. Ayapov so'zi, G'.Amaniyazov muzıkası
«XX a'sir» Sh Ayapov so'zi ,D.Sultaniyazova muzıkası
«Man'lay shertpek' xalıq so'zi S.Palwanov xor ushın qayta islegen
«Tinishlikni kuylaymiz» B.Isroil so'zi, K.Kenjaev muzıkası
«Yali yali» T.To'la she'ri, M.Leviev muzıkası
«Bahor qo'shig'i» T.To'la she'ri, M.Burxonov musiqasi
«Tolqın» S.Xojaniyazov so'zi, YE.Nechayev muzıkası

XOR ARANJIROVKA PA'NINEN QADAG'ALAW SORAWLARI.

I KB qadag'alaw ushın sorawlar

1. Xor aranjirovka pa'ninin' rawajlanıwı haqqında aytıp berin'.
2. Xor aranjirovkası pa`ninin` maqseti ha`m wazıypaları nelerden ibarat?
3. Xordın` du`zilisi ha`m tu`rleri haqqında aytıp berin'.
4. Xor haqqında tu`sinik. Mısallar menen xor haqqında mag'lıwmat berin'
5. Balalar xorı haqqında tu'sinik berip o'tin'.
6. Hayal-qızlar xorı haqqında aytıp berin'
7. Xorda unison aytıw degenimiz ne?
8 Xor partiyalarına (dawısları) xarakteristika berin'
9 Balalar xorı dawısları (I Diskant, II Al`t) haqqında aytıp berin'
10 Hayal-qızlar xorı dawısları. (Soprano, Al`t) haqqında mag'lıwmatlar berin'
11 Erler xorı dawısları. (Tenor, Bas) haqqında aytıp berin'
12 Aralas xorı dawısları. (S-A-T-B) haqqında mısallar keltirip aytıp berin'

II KB qadag'alaw ushın sorawlar

1. Xor jazıwındag`ı tiykarg`ı elementler.
2. Dinamikalıq belgilerge mısallar keltirin'
3. Xor ansambl ha'm onın' tu'rleri haqqında aytıp berin'.
4. Xor aranjirovkası pa'ninin' tiykarg`ı ha`m ulıwmalıq qag`ıydaların aytıp berin'
5. Xor fakturasına mısallar keltirin'.

I AB qadag'alaw ushın sorawlar (o'.b.j.)

1. Xor shıg`armaların qaytadan islew qolaylastırıw tu`rleri.
2. Xor aranjirovkası haqqında mag'lıwmatlar berin'
3. Transpozitsiya haqqında tu'sinik berin'.
4. Aralas xordı transpozitsiya islew.
5. A-kapella xor shıg`arması haqqında mısallar menen tu'sindirip berin'
6. Sazdın` qosılıwı menen aytılatug`ın xor shıg`armasın talqılap berin'.
7. Bir jınıslı xordan aralas xorlarg`a aranjirovka islew.
8. Xorda unison aytıw degenimiz ne?
9. Eki dawıslı bir jınıslı xordan eki dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew
10. To`rt dawıslı bir jınıslı xordan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.

III KB qadag'alaw ushın sorawlar (o'.b.j.)

1. Aralas xordan bir jınıstag`ı xorlarg`a aranjirovka islew**.**
2. Eki dawıslı bir jınıslı xordan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.
3. To`rt dawıslı bir jınıslı xordan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.

IV KB qadag'alaw ushın sorawlar (o'.b.j.)

1. Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı a-kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew.
2. Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı eki dawıslı a - kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew.
3. Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı to'rt dawıslı a - kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew.
4. A – kapella usılında jazılg`an balalar xor shıg`armaların transpozitsiya islew.
5. A – kapella usılında jazılg`an balalar xor shıg`armaların bir ton joqarı transpozitsiya etiw.
6. A – kapella usılında jazılg`an balalar xor shıg`armaların bir ton to`men transpozitsiya islew.
7. Xorda divizi degenimiz ne? Mısallar keltirin'.

Xor aranjirovka pa`ninen juwmaqlawshı qadag'alaw ushın sorawlar

1. O'tilgen temalar boyınsha aranjirovka etilgen xor shıg'armalarının' muzıkasın jazg'an kompozitordın' do'retiwshilik jolı haqqında aytıp berin'.
2. Berilgen xor shıg'armalarının' xor shıg'armasının' so'zin jazg'an shayırdın' do'retiwshilik jolı haqqında aytıp berin'.
3. Berilgen xor shıg'armasın muzıkalıq teoriyalıq talqılap berin'.
4. Berilgen xor shıg'armasın vokal – xor jaqtan talqılap berin'.
5. Berilgen xor shıg'armaların a'debiy jaqtan talqılap berin'.
6. Berilgen xor shıg'armasınının' dawıslarına sıpatlama berin'.
7. Xorda unison aytıw degenimiz ne?
8. Berilgen xor shıg'armasındag'ı dinamikalıq belgilerdi aytıp berin'.
9. Berilgen xor shıg'arması qaysı tempte jazılg'an?
10. Berilgen xor shıg'arması jazılg'an o'lshemge anıqlama berin'.
11. Berilgen xor shıg'armasının' dawısların aytıp berin'.

12 Xor aranjirovka pa'ninin' rawajlanıwı haqqında aytıp berin'.
13 Xor aranjirovkası pa`ninin` maqseti ha`m wazıypaları.
14 Xordın` du`zilisi ha`m tu`rleri haqqında mag'lıwmatlar berin'.
15 Xor dawıslarında divizi mısallar keltirin'.
16 Balalar xorı haqqında aytıp berin'.
17 Hayal-qızlar xorı haqqında aytıp berin'.
18 Xorda unison aytıw degenimiz ne?
19 Xor partiyalarına (dawısları) xarakteristika berin'.
20 Balalar xorı dawısları (I Diskant, II Al`t) haqqında aytıp berin'.
21 Hayal-qızlar xorı dawısları. (Soprano, Al`t) haqqında mag'lıwmat berin'.
22 Erler xorı dawısları. (Tenor, Bas) 'mısallar keltirin'
23 Aralas xorı dawıslarına .(S-A-T-B) sıpatlama berin'
24 Xor jazıwındag`ı tiykarg`ı elementler.

25 Dinamikalıq belgilerge mısallar keltirin'.
26 Xor ansambl ha'm onın' tu'rleri haqqında aytıp berin'.
27 Xor aranjirovkası pa'ninin' tiykarg`ı ha`m ulıwmalıq qag`ıydaları haqqında maglıwmatlar berin'.
28 Xor fakturasına mısallar keltirin'.
29 Xor shıg`armaların qaytadan islew qolaylastırıw tu`rleri.
30 Berilgen xor shıg'armasın aranjirovka islew.
31 Berilgen xor shıg'armasın transpozitsiya islew
32 Aralas xordı transpozitsiya islew.
33 A-kapella xor shıg`armasın aranjirovka islep berin'.
34 Sazdın` qosılıwı menen aytılatug`ın xor shıg`armasın aranjirovka islep berin'.
35 Bir jınıslı xordan aralas xorlarg`a aranjirovka islew.
36 Xorda unison aytıw degenimiz ne?
37 Eki dawıslı bir jınıslı xordan eki dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.
38 To`rt dawıslı bir jınıslı xordan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.
39 Aralas xordan bir jınıstag`ı xorlarg`a aranjirovka islew.
40 Eki dawıslı bir jınıslı xordan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.
41 To`rt dawıslı bir jınıslı xordan to`rt dawıslı aralas xorg`a aranjirovka islew.
42 Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı a- kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew.
43 Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı eki dawıslı a-kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew.
44 Balalarg`a arnap jazılg`an qosıqlardı to'rt dawıslı a-kapella balalar xorı ushın aranjirovka islew
45 A–kapella usılında jazılg`an balalar xor shıg`armaların transpozitsiya islew.
46 A–kapella usılında jazılg`an balalar xor shıg`armaların bir ton joqarı transpozitsiya etiw.
47 A–kapella usılında jazılg`an balalar xor shıg`armaların bir ton to`men transpozitsiya etiw.
48 Xorda divizi degenimiz ne?
49 Balalarda mutatsiya da'wiri.
50 Xalıq qosıqlarınan aranjirovka islew.

XOR ARANJIROVKASI PA`NINEN TEST SORAWLARI

1. A`piwayı dirijyorlıq o'lshemleri qaysı juwapta durıs ko'rsetilgen?
a) * 2/4, 3/4 b) 2/4, 3/4 , 5/8 d) 3/8,4/4, 6/8 e) 7/8, 5/8, 2/4

2. Quramalı o`lshemler qaysı juwapta durıs ko`rsetilgen?
a) 5/8,9/8, ¾ b) 2/4, 4/4, ¾ d) 3/8 ,3/4 , 4/8 e) *12/8,7/8,9/8

3. Fermato belgisi qoyılg'an jerde xor shıg'armasın qa'ytip aytamız ?
a) u'zip aytamız b) *sozıp toqtap aytamız d) irkilip aytamız e) qattı aytamız

4. Xorda dawıs toparları ne dep ataladı?
a) sekstet b) topar d) *partiya e)ansambl

5. Qosıq atqarıwshılıg'ında so'zlerdi anıq aytıw ne dep ataladı?
a) *diktsiya b) dinamika d) ritm e) metr

6. Seslerdin' qosıq aytqanda shıg'ıw ku'shi ne dep ataladı?
a) temp b) *dinamika d)ritm e) fermata

7. Muzıkada ha'reket tezligi ne dep ataladı?
a) ritm b) dinamika d) o`lshem e) *temp

8. Fortissimo ***ff*** belgisi qoyılsa xor shıg'arması qalay atqarıladı?
a) qattı b) a`ste d) *ju'da qattı e) ju'da' a'ste

9. Xorda dawıslar tiykarınan neshe toparg'a bo'linedi?
a) *to'rt toparg'a b) bir toparg'a d) eki toparg'a e) jeti toparg'a

10. Balalardın' joqarı dawısı diskanttın' diapozonı qanday?
a) MI^1 - RE MI^2 b)*DO^1 - fA SOL^2 d) DO^1 MI^2 e) SI kishi okt. fA^2

11. Alt dawısı hayal-qızlardın' qaysı dawısına kiredi?
a) joqarg'ı dawısına b) lirikalıq dawısına d) *to'mengi dawısına e) barlıq juwaplar durıs

12. Tenor dawısının' ulıwma diapazonı?
a) DO kishi okt. DO^2 b) RE^1 – SI^2 d)SOL kishi okt. MI^2 e) *DO^1 MI-SOL^2

13. Hayal qızlar ham er adamlar dawısı qanday xarakterge iye?
a) lirikalıq b) *lirikalıq ham dramatikalıq d) dramatikalıq e) tessituralıq

14. Yarım ansamblde qaysı dawıslar boladı?
a) S+A+T b) T+B+A d) *S+A yamasa T+B e) a yamasa b

15. Hayal -qizlar dawısı qaysı juwapta durıs ko'rsetilgen?
a) *soprano, alt b) tenor, bas d) soprano bas e) bariton

16. Erler dawısı qaysı juwapta durıs ko'rsetilgen?
a) Soprano, Alt b) *Tenor, Bas d) Bas, diskant e)Soprano, Diskant

17. Ajiniyaz operasın jazg'an kompozitor kim?
a) S.Palwanov b) K.Turdıkulov d)*Muxammeddinov e) A.Xalimov

18. Aralas xorda qaysı partiyalar bolıwı sha'rt?
a) soprano b) alt d) tenor, bas e) *S,A,T,B,

19. Ulıwma ansamblde qaysı dawıs partiyaları boladı?
a) S, A b) *S, A, T, B d) S, T e) S,B

20. S+A+T yamasa T+B+A partiyaları bolsa qaysı ansambl boladı?
a) jeke ansambl b) yarım ansambl d)* tolıq emes ansambl e) jeke, ulıwma ansamblde

21. Jasalma ansambl qaysı juwapta durıs ko'rsetilgen?
a) * dirijyordın' xor partiyalarının' dinamikasın jasalma ten'lestiriwi b) dawıs partiyalarının' tessitura jag'dayında bolıwı d) ha'r bir partiyada atqarıwshılar sanın ten'lestiriw e) juwaplardın' ba'rlig`i durıs

22. Xor atqarıwshılıg'ının' saxna ha'reketi menen baylanısı qaysı xorlarda ushırasadı?
a) hayal -qızlar xorında b) kamer xorlarda d)* opera xorlarında e) xalıq xorlarında

23. Jergilikli xalıqtın' milliy u'rp a'detlerine ta'n usılda aytatug'in xor ja'ma'a'tine qaysı xorlar kiredi?
a) teatrlasqan xor b)* xalıq xorları d) opera xorları e) opera xorlar, kamer xorlar

24. Kompozitor S. Palwanovtın' xor shıg'armaları qaysı juwapta durıs korserilgen?
a)*''Ayralıq '', ''Arıwxan'', ''Watan'' b) ''Watan'', ''Sevikli yor'', ''Boychechak'' d) ''Qaraqalpaqstan'', '' Yali,Yali'' e) ''Ana'', ''Sevikli yor'', '' Soldat antı''

25. Kompozitor M. Burxanovtın' xor shıg'armaları qaysı juwapta durıs ko`rsetilgen?
a) „Uzgancha“, „Yali,Yali“, „Eshligim” b) “Ayralıq”, “A'miwda'rya” d) *“Bahor qo`shig'i“, „Sari kuhi baland“ e) „Mosor nihodem“, „Chashmi siyoh“

26. «Mubarak» xor shıgarması qaysı operada bar ?
a)“Dilorom” operasında b) „Buron” operasında d) “Gulsara” operasında e)*”Zaynab va Omon”operasında

27. “Zaynab va Omon” operasın jazg'an kompozitorlar kimler ?
a) *T.Sadikov, Zeydmon. b) S.Palwanov d) Burxonov, Chayxovskiy e) Umidjonov, Sh.Yormatov

28. O'zbekstonda birinshi jazılg'an opera .
a) “Ayjamal” b)* “Buron” d) “Maysaranin'ishi” e) “Dilorom”

29. O'zbekstanda birinshi opera neshinshi jılı jazılg'an?
a) 1927 b) 1957 d) *1929 e) 1930

30. Xor shıg'armasın a'debiy talıqlaw bul…?.
a) Xor shıg'arma-sının' tempi, ritmi haqqında tu'sinik b) Xor shıg'arma-sının' o'lshemi, bo'limleri haqqın- d) Xor ansambli, xor sazı haqqında tu'sinik beriw e) *Xor shıg'arma-sın jazg'an avtorlar haqqında mag'-

beriw	da tu'sinik beriw		lıwmatlar beriw

31. Muzıkalıq-teoriyalıq talıqlaw bul…?

a) *Xor hıg'arma-sının' muzıkalıq forması, fakturası, garmoniyası ha'm tonlıg'ı, o'lshemi, ritmi haqqıda tu'sinik beriw	b) Xor shıg'arma-sının' avtorları haqqında tu'sinik beriw	d) Xor shıg'arma-sında dem alıw, ansambl, diktsiya, xor sazı, xor mazmunı haqqında tu'sinik beriw	e) Barlıq juwap durıs

32. Xor shıg'armasın vokal-xor talıqlaw bul…?.

a) Xor shıg'arma-sında dem alıw, ansambl, diktsiya, xor sazı, xor mazmunı haqqında tu'sinik beriw	b) *Xor shıg'arma-sının' partiturası xor ansambl, xor sazı, intonatsiyası, dawıs diapazonları dem alıw, diktsiya, xor jazılıwı haqqında tu'sinik beriw	d) Xor shıg'armasının' avtorları haqqında tu'sinik beriw	e) a,d juwapları durıs

33. Qaraqalpaqstan Respublikasının' 20- jıllıg'ına arnap ''Qaraqalpaqstan xorın'' jazg'an kompozitor kim?

a) S. Palwanov	b) Abdullaeva	d) *A. Xalimov	e) Q.Za'retdinov

34. Qaraqalpaqstan Respublikasının' ma'mleketlik gimninin' muzıkasın' jazg'an kompozitor kim?

a) M. Burxanov	b) Amaniyazov	d) S. Palwanov	e)*Muxammetdinov

35. O'zbekstan Respublikasının' ma'mlekelik gimninin' muzıkasın jazg'an kompozitor kim'?

a) *M. Burxanov	b) S.Palwanov	d) A Mansurov	e) Amaniyazov

36. Jay templer qaysı juwapta durıs ko'rsetilgen?

a) largetto, andante, allegro	b)*largo,lento, adajio, largetto	d) allegro, vivo	d) vivo, largo, lento

37. Tez templer qaysı juwapta durıs ko'rsetilgen?

a) vivo, allegro, largo	b) largo, lento, vivo	d)* allegro, vivo,presto	d) lento, vivo

38. O'rtasha templer qaysı juwapta durıs ko'rsetilgen?

a) moderato, largo, lento	b) presto, lento	d) vivo, lento	d) *andante, andantino, moderato

39. Mutatsiya da'riwiri neshe da'wirge bo'linedi ?

a)* eki da'wirge	b) bir da'wirge	d) u'sh da'wirge	d) to'rt da'wirge

40. A-kapella xor shıg'armasın atqarıwdan aldın xor dirijyorı dawıslarg'a……

a) xorg'a dirijyorlıq etiwi	b) * ton beriwi	d) xor partiyalların shertiwi	d) dawıslardı aytıwı

41. Quramalı polifoniyalıq usılda jazılg’an xor shıg’armaların atqarıw barısında dem alıwdın’ qaysı tu’ri qollanıladı?

a) *shınjır usılında dem alıw	b) iyinnen dem alıw	d) frazalıq dem alıw	e) barlıq juwap durıs

42. Detonatsiya – bul …….?

a) so’zlerdi anıq aytıw	b) *dawıstın’ pa’seyiwi	d) dem alıw	e) dawıstın’ ku’sheyiwi

43. Xor partituraları dawısların nota menen oqıw qaysı usıllarda aytıladı

a) taza intonatsiyada	b) garmoniyalıq	d)* gorizontal, vertikal	e) gorizontal.

44. Opera xorlarının’ tiykarg’ı wazıypası neden ibarat ?

a) xor shıg’armasın atqarıwdan ibarat	b) *opera spektakli dawamında massa-lıq saxna epizod-larında qatnasıwdan ibarat	d) belgili bir bo’limlerinde qatnasıwdan ibarat	e) barlıq juwap durıs

45. Aida operasın jazg’an kompozitor kim?

a) *J. Verdi.	b) A. Motsart	d) L. Betxoven	d) P. Chaykovskiy

46. Bir muzıkalıq shıg’arma eki kompozitor ta’repinen xor shıg’ırması etip qayta isleniwi mu’mkin be ?

a) mu’mkin emes	b) *mu’mkin	d) bir kompozitor ta’repinen	d) du’rıs juwap joq

47. Re major tonlıg`ında gilt belgide qaysı notalarg`a diez (#) belgisi qoyıladı?

a) fa,sol` notasına	b) re, mi notasına	d) *fa, do notasına	e) mi, fa notasına

48. Melodiyalıq minorda neshinshi basqısh joqarı ko`teriledi?

a) IV,V,basqısh	b) III basqısh	d) II,III basqısh	e) *VI, VII basqısh

49. 4/4 o`lsheminde qaysı u`les ku`shli u`les boladı?

a) *birinshi u`les	b) ekinshi u`les	d) u`shinshi u`les	e) barlıq u`les

50. Si minorda qaysı notalar si minor u`shseslikleri boladı?

a) si-do-re	b) *si – re – fa	d) sol`-si-re	e) si-do-re-fa

51. Pentatonika degenimiz ne?

a) ses qatarı	b) o`lshem birligi	d) *oktava aralı-g`ındag`ı ha`r qıylı biyikliktegi 5 seske tiykarlang`an ses sisteması	e) muzıka tezligi

52. Xromatizm degenimiz ne?

a) qattı aytıw	b) major tonlıg`ı	d) minor tonlıg`ı	e) *lad basqıshın yamasa negizgi ses qatarının` basqıshın yarım tong`a ba`le-

ntletiw yamasa pa`seytiw

53. Fraza degenimiz ne?
a) *muzıkalıq temanın` kishirek shamalı tu`rde juwmaqlang`an bo`limi b) u`sh seslik d) tonika sesleri e) akkordlar
54. Notag`a stakkato belgisi qoyılsa qalay atqarıladı?
a) jumsaq aytıw b) *u`zip-u`zip d) tez aytıw e) awır aytıw
55. Xor shıg'armasının' aqırına fermato belgisi qoyılsa qalay tamamlanadı?
a) tez aytıladı b) u`zip -u`zip d) *sozıp tamamlanadı e) qaytalanıp
56. Notag`a *mp* belgisi qoyılsa xor shıg'armasın qalay atqaramız ?
a) *ortasha a`ste b) ortasha tez d) ortasha qattı e) barlıg`ı durıs
57. Notag`a *mf* belgisi qoyılsa xor sh.ıg'arması qalay atqaramız ?
a) tez aytıw b) a`ste aytıw d) qattı aytıw e) *ortasha qattı
58. Ladtın` IV basqıshı ne dep ataladı?
a) *subdominanta b) dominanta d) sekunda e) repriza
59. Ladtın` V basqıshı ne dep ataladı?
a) subdominanta b) *dominanta d) tertsiya e) fermata
60. Qaysı belgiler al`teratsiya belgilerine kiredi?
a) 2/4, x, b) A,V, d) *ьь,хх, #, х,ь e) rr,f
61. Skripka giltinin` ekinshi ataması qanday?
a) tenor gilti b) bas gilti d) fa gilti e) *sol` gilti
62. Bas giltinin` ekinshi ataması ne dep ataladı?
a) *fa gilti b) sol` gilti d) tenor gilti e) skripka gilti
63. Transpozitsiya degenimiz ne?
a) notanı sozıp aytıw b) notanı tez aytıw d) *Muzıkalıq shıg`armanın` barlıq seslerin belgili bir intervalg`a joqarı yamasa to`men o`tkeriw e) notanı yarım ton joqarı ko`teriw
64. Polifoniya degenimiz ne?
a) bir dawıslılıq b) *ko`p dawıslılıq d) notanı aytıw e) ortasha jay temp
65. Septakkord neshe sesten quraladı?
a) *to`rt sesten b) eki sesten d) u`sh sesten e) bes sesten
66. Presto (fresto) qanday temp?
a) ortasha jay temp b) ortasha tez temp d) jay temp e) *ju`da` tez temp
67. Turaqlı sesler qaysı basqıshlarda belgilenedi?
a) III-IV b) VI - VII d) *I – III - V e) I - II
68. Turaqsız sesler qaysı basqıshlarda belgilenedi?

a) *II-IV-VI-VII	b) I-II-III	d) III-IV-V	e) V-VI-VII

69. U`shseslik degenimiz ne?

a)*u`sh sesten ibarat bolg`an akkord	b) diapazon	d) temp	e) interval

70. Modulyatsiya bul……

a) tez tempte aytıw	b)*basqa tonlıqqa yamasa atlas tonlıqtın` basqa tu`rine o`tiw	d) ritm	e) major tonlıg`ı

71. Auftakt degen ne ?

a) taktten son`g`ı ha`reket	b) takt sızıg`ı	d)*shig`armanı baslawdi ko`rsetiw	e)takt aralıg`ın ko`rsetiw

72. Xor atqarıwshılıg'ında dem alıwdın` qaysı tu`ri qollanıladı?

a) ko`krekten dem alıw	b) *qarıng`a diafragmag`a dem alıw	d) iyinnen dem alıw	e) barlıq juwap durıs

73. Temp terminleri qaysı tilden aling`an ?

a) Ingliz tilinen	b) Nemis tilinen	d) *Italyan tilinen	e) Frantsuz tilinen

74. Hazirgi waqıtta Qaraqalpaqstanda teatr orkestr ja`ma`a`tin kim basqaradı ?

a) G`. Amaniyazov basqaradı	b) A. Sultanov basqaradı	d) A. Mambetov basqaradı	e) *K. Zaretdinov basqaradı

75. Tenor dawısları qaysı giltte jazıladı?

a) *skripka bas giltinde	b) bas giltinde	d) alt giltinde	e) barlıq juwap durıs

76. Xor shıg'armasında a`sten-a`sten dawıstı ku`sheytiwshi dinamikalıq belgi?

a) metstso	b) molto	d) diminuendo	e) *kreshshendo

77. Xor shıg`armasına *PP* qoyılsa qalay atqarıladı ?

a) *ju`da` a`ste atqarıladi	b) a`ste atqarıladı	d) ortasha a'ste atqarıladı	e) qattı atqarıladı

78. Arioza degen ne?

a) kewilli qosıq	b) jeke qosıq	d) *kishi ariya	e) ku`lkili qosıq

79. Solo so`zi neni an`latadı?

a) hamme birge atqarıw	b) xor menen atqarıw	d) nota menen atqarıw	e) *jeke atqarıw

80. Dirijyordın` on` qolı ta`repinde qaysı xor partiyaları jaylasadı?

a) soprano,tenor partiyaları	b) *alt, bas partiyaları	d) soprano,alt partiyaları	e) tenor, bas partiyaları

81. Dirijyordın` shep qolı ta`repinde xorda qaysı partiyalar jaylasadı?

a) *soprano,tenor partiyaları	b) soprano, alt partiyaları	d) alt, bas partiyaları	e) tenor, bas partiyaları

82. Do majorda sekunda intervalı qaysı notalar?

a) do-mi b) do-sol` d) *Do-re e) do-fa

83. Ladtın` birinshi basqıshı ne dep ataladı?
a) *tonika b) repriza d) liga e) ritm
84. Aranjirovka so'zinin' ma'nisin aytıp berin'
a) shertiw b) *qayta islew d) qosıq aytıw e) oynaw
85. Balalar xorın aralas xorg'a aranjirovka islewge bolama?
a) bolmaydı b) durıs juwap joq d) *boladı e) barlıq juwap durıs
86. Xalıq qosıqların xor ushın qayta islewge bolama?
a) *boladı b) bolmaydı d) durıs juwap joq e)barlıq juwap durıs
87. To'rt dawıslı xordı bir jınıslı xorg'a aranjirovka islewge bolama?
a) *boladı b) bolmaydı d)durıs juwap joq e) barlıq juwap durıs
88. A-kapella bul...
a) sazdın' qosılıwı menen atqarılatug'ın xor shıg'arma b) *sazdın' qosılıwısız atqaratug'ın xor shıg'arma d) opera e) simfoniya
89. Xorda dawıs toparları qalay ataladı?
a) ansambl b) topar d) *partiya e) sekstet
90. Seslerdin' qosıq aytqanda shıg'ıw ku'shi ne dep ataladı?
a) temp b) fermata d) ritm e) *dinamika
91. Qaraqalpaqstanda birinshi xor shıg'armaları kimler ta'repinen jazıldı?
a) *J. Shamuratov, A. Xalimov b) Q. Zaretdinov d) M.Burxanov e) Q. Turdıqulov
92. Saz-degennmız bul …….?
a) dawıslardın' u'ylesiwi b) *intervallardın' biyiklikleri baylanısları sisteması d) alteratsiya belgilerı e) dinamikalıq belgiler
93. Xor ja'ma'a'tlerin qay jerlerde du'ziwge boladı ?
a) mekteplerde, baqshalarda b) mekteplerde, oqıw orınlarında d) *a,b e) ma'daniyat u'ylerinde,
94. Si bemol` majorda gilt belgide qaysı notalarg`a bemol` belgisi jazıladı?
a) sol`,si b) mi, fa, sol d) mi,fa e) *si, mi
95. Sol` minor qaysı majordın` paralel` minorı ?
a) *si bemol` major b) mi bemol` major d) re bemol` major e) fa major
96. Garmoniyalıq minorda neshinshi basqısh joqarı ko`teriledi?
a) VII basqısh b) *VI basqısh d) IV basqısh e) V basqısh
97. Mi major tonlıg`ında gilt belgide qaysı notalarg`a diez (#) belgisi qoyıladı?
a) mi-fa-sol`-do b) do-re-fa d) *fa-do-sol`-re e) mi-fa
98. Si minor tonlıg`ı qaysı majordın` paralel` minorı ?
a) *re majordın` b) mi majordın` d) sol` majordın` e) fa majordın`
99. Do majorda qaysı sesler turaqlı sesler boladı?
a) mi-fa-sol` b) *do-mi-sol` d) sol`- si-re e) si-re-mi
100. Do majorda qaysı sesler turaqsız sesler boladı?

a) *re-fa-lya-si b) do-mi-sol` d) do-re-mi-fa e) do-mi

XOR ARANJIROVKASI PA'NINEN GLOSSARIY

a – kapella – «a - kapella» - saz qosılmastan «*akkompanementsiz*» (hesh bir sazdın' qosılıwısız) atqarılatug`ın xor shıg`arması.

Aktsent - sestin' yamasa akkordtın' ku'sheytiw jolı menen ayırılıp shıg'ıwı, ayırıqsha ko'rsetiliwi.

***Al`t*** – «hayal-qızlardın` to`mengi «pa`s» dawısı «metstso soprano, kontral`to».

***Al`teratsiya belgileri*** - sestin` yarım tong`a yamasa pu`tin tong`a ba`lentleniwi yamasa to`menletiliwi. Mısalı: lya- lya diez, re – re bemol`. Diez yarım tong`a ko`teredi. bemol` – yarım tong`a to`menletedi. Bekar diezdi yamasa bemol`dı biykarlaydı. Dubl` diez - pu`tin tong`a ko`teredi, dubl` bemol` notanı pu`tin tong`a to`menletedi. Dubl` bekar – dubl diezdi yamasa dubl bemoldı biykarlaydı.

Atlas tonlıqlar **-** ha`r qıylı ladlarg`a tiyisli bolg`an, biraq tonikası (I - basqıshı ) ulıwma kelgen tonlıqlar. Mısalı: Do major ha`m do minor, lya major- lya minor.

Aranjirovka – frantsuz (**arranger**) so'zi bo'lıp, qayta islew (**qolaylastırıw**) ma'nisinde qollanıladı.

Akkord - ha`r qıylı biyikliktegi bir neshe seslerdin` bir waqıtta u`ylestiriliwi. Akkorddın` tiykarg`ı du`zilisi tertsiyalar boyınsha boladı. Akkorddın` ha`r bir sesti basqa oktavag`a o`tkeriliwi yamasa oktavalarda juplanıwı (u`shleniwi) mu`mkin. u`sh seslik, Septakkord, Nonakkord, Undetsimakkord.

Akkompanement - muzıkanın' qosılp shertiliwi. solistke (qosıqshıg'a, sa'zendege) yamasa atqarıwshılar toparına (ansamblge, xorg'a) qanday da bir sazdın' yamasa bir neshe, ko'plegen sazlardın' (ansambldin', orkestrdin') qosılıp shertiliwi

Ansambl - Bir neshe qatnasıwshılardın' muzıkalıq shıg'armanı birlesip atqarıwı.Birlesip atqarıwdın' o'z – ara jaqsı u'ylesip qosılıwı.

Artikulyatsiya - izbe – izli sesler qatarın a'sbap yamasa hawaz benen atqarıw usılı. Artikulyatsiyanın' negizgi tu'rleri: legato ha'm stakkato.

Bas – Erlerdin` to`mengi dawısı. Bas profundo en` to`mengi bas dawısı bolıp esaplanadı.

***Vol`ta*** – muzıkalıq p`esa, xor shıg`armasının` bo`legin ha`r saparı basqasha tamamlap ta`kirarlawdın' ko`rsetiliwi, nota jazıwının` belgisi. Vol`ta mına belgiler menen ko`rsetiledi. ⌈ 1 ⌈ 2

Diapazon – dawıstın` aralıg`ı, ses ko`lemi, en` to`mengi ha`m en` joqarg'ı ses arasındag`ı aralıq.

Diskant – balalardın` en` joqarg`ı dawısı.

Diktsiya –so'zlerdı anıq etip aytıw.

Dirijyor - muzıka shıg'armasın ja'ma'a't bolıp (orkestr, xor qosıq ha'm oyın ansambli menen) atqarıwg'a, opera ha'm balet spektakline basshılıq etiwshi muzıkant. A'skeriy orkestr dirijyorına – a'skeriy dirijyor, xor ja'ma'a'tin basqarıwshıg'a xor

dirijyorıyamasa xormeyster dep ataladı.

Diminuendo - (diminuendo) – kem – kemnen pa'seytiw

Divizi - xor dawısının` ekige bo`liniwi, bir dawıstın` ekige bo`liniwi (S_1,S_2);

Diapazon - qosıqshı dawısının', muzıka a'sbabının', ses qatarının', melodiyanın' ses ko'lemi. Diapazon dawıstın' en' to'mengi ha'm en' joqarg'ı ses ortasındag'ı aralıq penen belgilenedi.

Diskant - balalardın' jin'ishke (joqarı) dawısı.

Dominanta - major yamasa minor ladının' V basqıshı ha'm de usı basqıshta du'zilgen akkord.

Dinamika - qattı shıg'ıw da'rejesi (Sestin' shıg'ıw ku'shi).

***O`lshem*** – (metroritmikalıq yamasa taktlıq, muzıkalıq o`lshem) takt u`leslerin sanaw. Ol eki tu`rli san menen belgilenedi. Joqarg`ısı u`lesler sanın, to`mengisi olardın` ritmikalıq mug`darın ko`rsetedi. Mısalı: 3/4 (u`sh shereklik) o'lshemi, 6/8 (altıda segizlik) o'lshemi, 4/4 (to`rt shereklik) o'lshemi C ha`ribi menen de belgilenedi).

Intonatsiya - Muzıkalıq sestin' - berilgen ses zonasının' ko'lemindegi anıq, durıs bolıp esitiliwi

Kanon – barlıq dawısları bir qıylı melodiyanı atqaratug`ın, biraq onı ha`r tu`rli waqıtta baslaytug`ın muzıkalıq forma. Son`ınan keliwshi ha`r bir dawıs, aldın`g`ı dawıstın` melodiyası tamam bolmastan burınıraq baslaydı.

Kantato – bir neshe tamamlang`an nomerlerden ibarat bolg`an ha`m qosıqshı solistleri menen, ha`mde orkestrdin' qosılıwında xor menen atqarılatug`ın saltanatlı yamasa lirikalıq xarakterdegi shıg`arma. Kantato XVI ha`m XVII a`sirlerde payda bolg`an.

Koda – muzıkalıq shıg`armanın` juwmaqlanıwshı bo`limi.

***Kontral`to*** – hayal-qızlardın` to`mengi dawısı.

Kompozitor – muzıkalıq shıg`armalardı do`retiwshi.

Kontsert - Aldın – ala du'zilgen bag'darlama (programma) boyınsha muzıka shıg'armaların ko'pshilik aldında atqarıw.

Liga - nota jazıwındag`ı joqarı yamasa to`men qaray bu`gilgen iymek sızıq tu`rindegi belgi. Ha`r qıylı biyikliktegi sesler gruppasın baylanıstırıp atqarıwdı (legato) deydi. Qosıq aytıwda bir buwıng`a atqarılatug`ın seslerdin` biriktiriliwin belgileydi.

Lad - Muzıkalıq seslerdin` o`z ara baylanıslıg`ı. Ol turaqsız seslerdin` turaqlı seslerge qaraslılıg`ı menen belgilenedi. Lad basqıshları gammanı payda etedi. Negizgi basqısh - tonika, ol arqalı tonlıq belgilenedi. Mısalı:ladı – major, tonikası – *fa*, tonlıg`ı *fa* major. Major ha`m minor ladı boladı. Olar jeti basqıshtan turadı, al qosımshaları menen – on eki basqıshtan turadı. Bulardan basqa bes basqıshlı ladlarda boladı (Pentatonika).

Marsh – jigerli saltanatlı, anıq ritmli ha`m ju`ris xarakterine ılayıqlı bolg`an salmaqlı temptegi muzıkalıq shıg`arma.

Major - turaqlı sesleri u`lken (major) u`sh sesligin payda etiwshi lad. Onın` basqasha atalıwı - dur Majorda 7 basqısh bar, olardın` turaqlıları - III ha`m V Majordın` birneshe tu`rlerinin` negizgisi ta`biyg`ıy dep ataladı. Major gammasının` mısalın Do major yamasa S – dur.

Minor - turaqlı sesleri kishi (minor) u`sh sesligin payda etiwshi lad. Onın` basqasha atalıwı-moll мinorda 7 basqısh bar, olardın` turaqlıları I – III ha`m V Minordın` negizgi tu`rleri lya-minor (yamasa a - moll)

Modulyatsiya - Basqa tonlıqqa yamasa atlas tonlıqtın` basqa tu`rine o`tiw: mısalı do majordan sol` majorg`a yamasa sol` minorg`a (tonlıq modulyatsiya) do majordan do minorg`a (ladlıq modulyatsiya) o`tiw.

Mutatsiya - hawazdın' jınıslıq jag'ınan jetilisken da'wirinde baslanatug'ın o'zgerisi. Balalar tamag'ın ku'shli da'rejede o'siwine baylanıslı, olardın' er adamlar dawısına aylanıwı tezden paya bolıp, dawıs diapazonı shama menen bir oktavag'a to'menleydi. Qızlardın' dawıs diapazonı a'dette azıraq o'zgerislerge ushıraydı.

Oratoriya – xor, qosıqshı solistler ha`m orkestr menen atqarılatug`ın dramalıq xarakterindegi shıg`arma. Oratoriya du`zilisi boyınsha kantata ha`m operag`a jaqın boladı.

Opera - ko`rkem - o`nerdin` sintetikalıq (qospalang`an) tu`ri, mazmunı saxnalıq muzıkalıq poetikalıq obrazlar arqalı iske asırılg`an ko`rkem shıg`arma. Opera ulıwma teatr ko`rinislerindegi (ha`reketindegi) vokal (solo ansambl`, xor) ha`m instrumental` simfoniyalıq) muzıkanı, dramaturgiyanı, su`wretlew iskusstvosın (dekoratsiya, kostyullar) ha`m ko`binese xoreografiyanı (balet oyınların) o`z ishine aladı. Libretto operanın` a`debiy tiykarı bolıp esaplanadı.

Pawza - belgili waqıt ishinde bir yamasa bir neshe dawısta, geyde muzıkalıq shıg`armanın` barlıq dawıslarında ses shıg`arıwg`a dem alıs beriw.

***Parallel` tonlıqlar*** - kishi tertsiyag`a to`men jaylasqan major ha`m minor tonlıqlar. Mısalı, do major ha`m lya minor. Parallel` tonlıqlardag`ı gilt belgilerinin` sanı birdey boladı.

Polifoniya - Eki yamasa bir neshe melodiyalıq ayırım dawıslardı bir waqıt ishinde garmoniyalıq baylanısıwına ha'm rawajlanıwına tiykarlang'an ko'p dawıslılıqtın' bir tu'ri.

Partiya - Ayırım a'sbapta ayırım dawıs yamasa a'sbaplar, dawıslar toparı Atqarıw ushın jazılg'an muzıkalıq shıg'armanın' bir bo'legi. Mısalı; Alt partiyası,Bas partiyası, soprano partiyası,tenor partiyası.

Soprano – hayal – qızlazdın' ses shıg`arıwı boyınsha en` joqarı dawısı. Soprano dawısı dramatikalıq, lirikalıq ha`m koloraturalıq, sonday-aq liriko-dramatikalıq ha`m liriko-koloraturalıq bolıp bo`linedi. Xordın` en` ba`lent dawısta aytatug'ın partiyası.

Tonlıq - Lad seslerinin` ba`lentligi. Bas tonnın` (tonikanın`) negizgi ses qatarının` qandayda bir basqıshında turg`an ornı menen belgilenedi.Tonlıqtın` atı tonika ha`m ladtın` atınan ibarat boladı. Do – major, (S – dur) do minor ( s – moll). Ha`r bir muzıkalıq shıg`arma belgili tonlıqta jazıladı.

Tolıq emes takt - ko`binese muzıkalıq. shıg`armanın` yamasa ayırım muzıkalıq frazanın`, melodiyanın` baslanıwshı tolıq emes bolg`an taktı (takttın` ku`shsiz bo`legi).

Tonika - Ladtın` negizgi turaqlı sesti (gammanın` I basqıshı).

Tembr - sestin` «ren`i» yamasa «xarakteri» . Bir a`spabtın` yamasa hawazdın` ses shıg`arıwı basqasınan tembri boyınsha ayırıladı. embr ses terbeliwinin` formasına baylanıslı boladı. Tembrge ses shıg`arıwshı denenin` materialı, ses shıg`arıw usılı, ses do`geregi ha`m t. b. ta`sir etedi.

Temp – metrdin` o`lshew birliklerinin` tezlik ha`reketi (izbe – iz jiyiligi). Jay templer Largo, Lento, Adajio. Ortasha templer – Andante, Moderato, Tez templer – Allegro , VIVO, Presto.

Tenor - erkeklerdin' qosıq aytılıwdag'ı ba'lent hawazı.

Transpozitsiya – transponirovka – muzıkalıq shıg`armanın` barlıq seslerin belgili bir intervalg`a joqarı yamasa to`men o`tkeriw. Transpozitsiyalawda shıg`armanın` tonlıg`ı o`zgeredi.

***U`les*** – metr , ritmnin` o`lshew birligi. Sonlıqtan mısalı: 2 – u`lesli ritm, 3 – u`lesli ritmikalıq figura.

Solist – bir dawıs yamasa a`sbap ushın (akkompanementli yamasa onı qospastan) jazılg`an muzıkalıq shıg`armanı jeke atqarıwshı, sonday-aq xor, orkestr yamasa basqa ansambl`din` ayırım partiyasın atqarıwshı.

Sinkopa - ritm boyınsha turaqlı sestin` takttın` ku`shli u`lesinen ku`shsiz u`lesine o`tkeriliwi. Mısalı: eger takttın` ku`shsiz u`lesinde payda bolg`an ses onnan son`g`ı ku`shli u`lesinde de dawamlansa, onda sinkopa payda boladı.

Repriza – Muzıkalıq shıg`armanın` qanday da bir bo`limin ta`kirarlaw.

Ritm - (grek tilinen awdarg`anda) – sa`ykesleniw, ta`rtipleniw – muzıkalıq seslerdin` belgili ta`rtipli tu`rde gezeklesip keliwi. *Ritmikalıq u`lesler* – pu`tin nota, yarımlıq, shereklik, segizlik ha`m t. b. boladı. Olardın` gruppalanıwı sheksiz ha`r qıylı boladı**.** *Ritm* – muzıkadag`ı ta`sir etiw ha`m forma du`ziw qurallarının` bas tu`rinin` biri bolıp esaplanadı.

Xor ansambli – xorda atqarıwshılar dawıslarının` birlesip xor shıg`armasın atqarıwı. Mısalı: S-A,T-B-, S-A-T-B.

Xor (Xor ja'ma'a'ti) – arnawlı tu`rde sho`lkemlestirilgen vokal xor texnikasına ha`m atqarıw sheberligine iye bolg`an, xor shıg`armasının` mazmunın tın`lawshılarg`a ta`sirli etip jetkizip bere alatug`ın ja`ma`a`tke aytamız. Dawıslar du`zilisi boyınsha xorlar ir dawıslı (hayal-qızlar, erkekler yamasa balalar) ha`m aralas (C, A, T,B) bolıp bo`linedi. Xor ja`ma`a`ti ushın arnalg`an muzıkalıq shıg`arma.

Xormeyster – xor dirijyorı - xordı basqarıwshı.

***Xor shıg`arması*** – xor ja`ma`a`ti atqaratug`ın muzıkalıq shıg`arma.

Xor partiyası – xor dawısları (soprano, al`t, tenor, bas).

Fraza –Muzıkalıq temanın` (melodiyanın`) ha`r qanday kishirek ha`m shamalı tu`rde juwmaqlang`an bo`limi.

Fermato - nota yamasa pawza sozımlıg`ının` u`stine qoyılıp, onın` ses shıg`arıwın sozıwshı belgi.

A’DEBIYATlAR.

1. Karimov I. A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” – T.: “Ma’naviyat”, 2008.
2. Abdullaeva U. “ Baxtlı balalıq” – T.: 2005.
3. Гулеско И. Хоровая литература. – Х.: 1991.
4. Живов В. Хоровое исполнительство. – М.: 2003.
5. Живов В. Исполнительский анализ хорового произведения. – М.: 1987.
6. Ивакин М. Хоровая аранжировка. – М.: 1980.
7. Коловский О. Анализ хоровой партитуры. В кн.: Хоровое искусство. Л.: 1967
8. Ленский А. Искусство хоровой аранжировки. М.: 1980.
9. Лицвенко И. Практическое руководство по хоровой аранжировке. М., 1962.
10. Ibrohimov, O. Tajetdinova, S. Ul`fetova, G. “Muzıka” “G’ G’ulom” nomidagi nashriyot uyi. – 2008.
11. Muxitdinova R. N. «Xorshunoslik» T.: 2008.
12. Ушкарев А. Основы хорового письма. М.: 1982.
13. Nechaev E. «Xor aranjirovkasi» T.: 2009.
14. Нечаев Е. Хоровая аранжировка. Т.: 2006
15. Нечаев Е. Работа с любительским хором. Т.: 2008.
16. Qoziev N. I. «Xor dirijyorligi xrestomatiyasi» T.: 1976, 1977, 1978, 1986.
17. Sodiqov O. «Xor partiturasini o’qish» «G`. G`ulom» nomidagi nashriyot uyi. T.:2004.
18. Shukurov J. «Dirijyorlik» T.:2006.
19. Tajetdinova S. Ul`fetova G. «Xor tanıw» NMPI – 2007.
20. Tajetdinova S. “Xor” “Bilim” N.: 2012.
21. Tajetdinova S. “Dirijyorlıq” “Bilim” N.: 2011.
22. Хакимова А. Хор а-капелла (историко-эстетические и теоретические вопросы жанра). Т.: 1992.

Paydalanılg’an programmalar:

Sibelius – 4.0

Sibelius – 6.0

MAZMUNI

Kirisiw 3
Xor aranjirovkası pa'ninin' mazmunı 6
Xor aranjirovkası pa'ninde o'tiletug'ın a'meliy saatlardın' mazmunı 7
Xor aranjirovkası pa'nin o'tiwde qollanıw ushin usınıs etiletug'ın metodikalıq ko'rsetpeler 13
Xor shıg'armaların transpozitsiya etiwge u'lgi retinde mısallar 38
O'z betinshe jumıstı sho'lkemlestiriw forması ha'm mazmunı 43
Talabalarg'a beriletug'ın o'z betinshe jumıstın' temaları 43
Talabalarg'a o'z betinshe aranjirovka islewi ushın tapsırma etip beriletug'ın xor shıg'armaları 44
Xor aranjirovkası pa'ninen qadag'alaw sorawları 45
Xor aranjirovkası pa'ninen juwmaqlawshı qadag'alaw ushın sorawlar 47
Xor aranjirovkası pa'ninen test sorawları 49
Xor aranjirovkası pa'ninen glossariy 58
A'debiyatlar 62

Sof'ya Mnajatdinovna TAJETDINOVA

XOR ARANJIROVKASI

(oqıw - metodikalıq qollanba)

Qaraqalpaq tilinde

«Bilim» baspası
No'kis — 2013

Redaktor *Rano Paluaniyazova*
Ko'rk redaktor *Islam Serjanov*
Tex. redaktor *Za'rip Allamuratov*
Operator *Gu'laysha Serimbetova*
Redaktor *Rano Paluaniyazova*
Ko'rk redaktor *Islam Serjanov*
Tex. redaktor *Za'rip Allamuratov*
Operator *Gu'laysha Serimbetova*

Litsenziya: Al № 108, berilgen waqtı 2008-jıl 15-iyul.
Mu'ddeti 5 jıl.

Original maketten basıwg'a ruqsat yetilgen waqtı 04. 02. 2013. Qag'az formatı 70x90 $^1/_{16}$.
Ofset usılında basıldı. Garniturası — «Times». Ko'lemi 4,0 b/t., 4,68 sha'rtli b/t.,
4,5 esap b/t. Ja'mi 500 nusqada. Bahası sha'rtnama boyınsha. Buyırtpa №

«Bilim» baspası. 230100, No'kis qalası, Qaraqalpaqstan ko'shesi, 9.

«FARMA PRINT NUKUS» JSHJ tipografiyasında basıldı.
No'kis qalası, A.Dosnazarov ko'shesi, 18-jay.